

საქართველოს ბრძელვადიანი
ეკონომიკური განვითარების
კონცეფცია

საქართველოს ბიზნეს ასოციაცია
BUSINESS ASSOCIATION OF GEORGIA

2013 წელი

შინაარსი

შესავალი	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	გვ. 5
თავი 1. მისია	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	გვ. 6
თავი 2. დეკლარაცია	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	გვ. 6
ეკონომიკური დეკლარაცია	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	გვ. 7
თავი 3. ეკონომიკური მიზნები - 2020 წელი	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	გვ. 8
თავი 4. სტრატეგიული ამოცანები და მათი გადაჭრის გზები	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	გვ. 9
ამოცანა 1. ბიზნესგარემოს გაუმჯობესება	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	გვ. 11
ამოცანა 2. საქართველოს ჩამოყალიბება რეგიონული მიზიდულობის ცენტრად	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	გვ. 24
ამოცანა 3. შრომის სრულფასოვანი ბაზრის ჩამოყალიბება და განვითარება	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	გვ. 31
ამოცანა 4. ინოვაციური პოტენციალის გაუმჯობესება	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	გვ. 35
ამოცანა 5. ინფრასტრუქტურის განვითარება	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	გვ. 39
დამატება	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	გვ. 41
დანართები	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	გვ. 48
დამხმარე ლიტერატურა-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	გვ. 52

საქართველოს ბიზნეს ასოციაციაში შეიქმნა სპეციალური ჯგუფი, რომელიც მონაწილეობდა კონცეფციის განხილვებში. სამუშაო ჯგუფს თანახელმძღვანელობდნენ საქართველოს ბიზნეს ასოციაციის წევრი კომპანიების წარმომადგენლები:

- გაჩეჩილაძე არჩილ, წევრთა სამუშაო ჯგუფის თანახელმძღვანელი, საქართველოს ბანკი;
- ჯაფარიძე ბადრი, წევრთა სამუშაო ჯგუფის თანახელმძღვანელი, თიბისი ბანკი.

კონცეფციის ავტორთა ჯგუფი:

- გიორგი ასათიანი, საქართველოს ბიზნეს ასოციაციის აღმასრულებელი დირექტორი (2009-2014)
- ირინა კვახაძე, საქართველოს ბიზნეს ასოციაციის აღმასრულებელი დირექტორის მოადგილე;
- ნანა ცერცვაძე, საქართველოს ბიზნეს ასოციაციის სექტორული განვითარების ხელმძღვანელი;
- ნიკა ნანუაშვილი, საქართველოს ბიზნეს ასოციაციის იურისტი;
- შოთა კომლაძე, საქართველოს ბიზნეს ასოციაციის საგადასახადო-საბაჟო საკითხთა ექსპერტი.

სამუშაო ჯგუფის წევრები:

- აბრამიშვილი ნუცა, შუხმან ინვესტი
- ახალაძე ლაშა, არ ემ ჯი გოლდი და არ ემ ჯი კოპერი
- გვინდაძე დიმიტრი, ლიბერთი ბანკი
- დოლიძე ვახტანგ, ჯი პი სი
- კუკავა აიეტ, ალიანს ჯგუფი ჰოლდინგი
- ლალაზაშვილი ზურაბ, ბი დი ო
- ლომინაძე მერაბ, ჯი-ეი-ეი მენეჯმენტი
- ურუშაშვილი ევრემ, ნოდია, ურუშაშვილი და პარტნიორები
- ქაფიანიძე ირაკლი, არქი ჯგუფი
- ყიფშიძე ოთარ, დიელეი ფაიფერი
- ჩაჩანიძე ზვიად, თეგეტა მოტორსი

დოკუმენტის შემუშავებისას ინტერვიუები ჩატარდა შემდეგ პირებთან:

- ბირმანი ფლორიან, პროფესორი, ISET - თსუ ეკონომიკის საერთაშორისო სკოლა;
- ბოროფისი ფეი, კერძო სექტორის განვითარების სპეციალისტი, ევროპის და ცენტრალური აზიის რეგიონში, მსოფლიო ბანკი;
- ვორვიკი კენ, სარეგულაციო პოლიტიკის კომიტეტის წევრი, გაერთიანებული სამეფო;
- ლეჟავა დავით, საქართველოს ფინანსთა მინისტრის მოადგილე;
- მატკავა ირაკლი, საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების მინისტრის მოადგილე;
- მესტვირიშვილი არჩილ, ვიცე-პრეზიდენტი, საქართველოს ეროვნული ბანკი;
- ნადარაია ოთარ, ვიცე-პრეზიდენტი, საქართველოს ეროვნული ბანკი;
- პრიგოჟინა ანჟელა, სექტორის კოორდინატორი სამხრეთ კავკასიაში, მსოფლიო ბანკი;
- სადიკოვი აზიმ, რეგიონული დირექტორი, საერთაშორისო სავალუტო ფონდი;
- ტოლიაშვილი პაპუნა, მმართველი პარტნიორი, საკონსულტაციო კომპანია „სინერჯი ჯგუფი“;
- ქადაგიძე გიორგი, პრეზიდენტი, საქართველოს ეროვნული ბანკი;
- შანკარი რაშმი, წამყვანი ეკონომისტი, მსოფლიო ბანკი.

რესპონდენტების და მონაწილე კომპანიების თანმიმდევრობა დალაგებულია ანბანის მიხედვით

შესავალი

საქართველოს ეკონომიკური განვითარების სტრატეგია მოიცავს 2014-2020 წლებს და მიმართულია სწრაფი ეკონომიკური ზრდისკენ, რასაც უზრუნველყოფს ქვეყნის კონკურენტუნარიანობის გაძლიერება რეგიონში.

ჩვენი მიზანია, 2020 წლისთვის გავხდეთ საშუალოზე მაღალი შემოსავლების მქონე ქვეყანა. კერძოდ, საქართველოს მშპ ერთ სულ მოსახლეზე 2020 წლის ბოლოსთვის უნდა შეადგენდეს 8500 აშშ დოლარზე მეტს. ამგვარი შედეგის მისაღწევად საჭიროა, 7 წლის განმავლობაში საქართველოს ეკონომიკა, საშუალოდ, მსოფლიოს ეკონომიკაზე ორჯერ სწრაფად გაიზარდოს და ეკონომიკური ზრდის რეალურმა საშუალო წლიურმა ტემპმა შეადგინოს 7%. 2012 წლის მონაცემით საქართველოს მშპ ერთ სულ მოსახლეზე არის 3520 აშშ დოლარი, ეკონომიკური სიმდიდრის გადანაწილების კოეფიციენტი (ჯინის ინდექსი) - 0.41.

სტრატეგია ემსახურება საქართველოს ჩამოყალიბებას ქვეყნად, რომელიც არის: (1) რეგიონში კონკურენტუნარიანი, (2) ექსპორტზე ორიენტირებული, (3) თავისუფალი ბაზრის პრინციპებზე დაფუძნებული ეკონომიკის მქონე, (4) მაღალი ხარისხის განათლების სისტემის და (5) ევროპული ღირებულებების მატარებელი.

სტრატეგიის მიზნებისთვის, რეგიონში იგულისხმება ის გეოგრაფიული არეალი, რომელიც, თავისი მოცულობით, წარმოადგენს მიმზიდველ ბაზარს ინვესტიციებისთვის, როგორც ადგილობრივი, ისე, მულტინაციონალური კომპანიებისთვის. რეგიონი მოიცავს 13 ქვეყანას შავი ზღვის და კასპიის ზღვის აუზებიდან. ესენია: აზერბაიჯანი, ბულგარეთი, თურქეთი, თურქმენეთი, ირანი, მოლდოვა, რუმინეთი, რუსეთი, საქართველო, სომხეთი, უზბეკეთი, უკრაინა და ყაზახეთი. საქართველო ამ რეგიონში შეასრულებს **მიზიდულობის ცენტრის ფუნქციას** და გაააქტიურებს მიზანმიმართულ ეკონომიკურ საქმიანობას.

ქვეყნის კონკურენტუნარიანობის ზრდა რეგიონში მიიღწევა ხუთი სტრატეგიული ამოცანის მეშვეობით. ეს ამოცანებია: (1) ბიზნესგარემოს გაუმჯობესება, (2) საქართველოს ჩამოყალიბება რეგიონული მიზიდულობის ცენტრად, (3) შრომის სრულფასოვანი ბაზრის შექმნა, (4) ინოვაციური პოტენციალის გაუმჯობესება და (5) ინფრასტრუქტურის განვითარება.

აღნიშნული ხუთი სტრატეგიული ამოცანა, ასევე, პასუხობს გამოწვევებს, რომელთა წინაშეც დგას საქართველო კონკურენტულობის თვალსაზრისით მსოფლიოს ეკონომიკური ფორუმის 2012-2013 წლების ანგარიშის მიხედვით (საქართველოს პოზიციები მსოფლიოში „გლობალური კონკურენტული ანგარიში 2012-2013“-ის მიხედვით, იხილეთ დანართებში #1 და #2).

წინამდებარე სტრატეგია წარმოადგენს ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების შვიდწლიან გეგმას, სადაც ჩამოყალიბებულია ეკონომიკური ხედვის განსახორციელებლად გადასაჭრელი ამოცანები. ეს სტრატეგია უნდა გადაიხედოს ყოველწლიურად, შეფასდეს ამოცანის გადაჭრის გზების შესაბამისობა არსებულ რეალობასთან და, საჭიროებისამებრ, შევიდეს ცვლილებები მოცემული წლის სამოქმედო გეგმაში.

თავი 1. მისია

საქართველო - რეგიონში კონკურენტუნარიანი, ექსპორტზე ორიენტირებული, თავისუფალი ბაზრის პრინციპებზე დაფუძნებული ეკონომიკის მქონე, მაღალი ხარისხის განათლების სისტემის და ევროპული ღირებულებების მატარებელი ქვეყანა.

თავი 2. დეკლარაცია

სტრატეგიის განხორციელების აუცილებელი წინაპირობაა ხელისუფლების მიერ იმ ძირეული პრინციპების დეკლარირება, რომლებიც ქმნის ბიზნესგარემოს საფუძველს და მნიშვნელოვანწილად განაპირობებს კერძო სექტორის განვითარებას.

ამ დეკლარაციით საზოგადოება თანხმდება სახელმძღვანელო პრინციპებზე, (1) რომელთა მიხედვითაც მიიღება ნებისმიერი ეკონომიკური გადაწყვეტილება და (2) რომლებიც განუხრელად იქნება დაცული, მიუხედავად აღმასრულებელი თუ საკანონმდებლო გუნდის პოლიტიკური და ეკონომიკური შეხედულებებისა.

დეკლარაციის თითოეული დებულება თანაბრად მნიშვნელოვანია. მათი დაცვით ქვეყანაში იქმნება სტაბილური, პროგნოზირებადი ეკონომიკური გარემო, სადაც შესაძლებელია გრძელვადიანი, ზრდაზე ორიენტირებული საინვესტიციო გადაწყვეტილებების მიღება.

ეკონომიკური დეკლარაცია

1. ხელისუფლება უზრუნველყოფს საკუთრების უფლების განუხრელ დაცვას;
2. ხელისუფლება უზრუნველყოფს კანონის უზენაესობას და სასამართლოს დამოუკიდებლობას;
3. ხელისუფლება ეკონომიკური გადაწყვეტილებების მიღებისას, ინდუსტრიული პოლიტიკის გატარების შემთხვევაშიც, ხელმძღვანელობს თავისუფალი ბაზრის პრინციპებით;
4. ხელისუფლება ისწრაფვის, შექმნას მაქსიმალურად კონკურენტული გარემო, სადაც არსებობს მხოლოდ ბუნებრივი მონოპოლიები;
5. ხელისუფლება ბაზრის ჩავარდნების აღმოფხვრისას ხელმძღვანელობს თავისუფალი საბაზრო პრინციპებით და ორიენტირებულია ამ პროცესში კოორდინატორის როლის შესრულებაზე;
6. ხელისუფლება ხელმძღვანელობს „მცირე მთავრობის პრინციპით“: ეტაპობრივად მიისწრაფვის რეგულაციების აუცილებელ მინიმუმამდე დაყვანისკენ და უარს ამბობს ზედმეტ ბიუროკრატიაზე;
7. ხელისუფლება კერძო სექტორში სახელმწიფო ინვესტიციებს ახორციელებს მხოლოდ: (ა) ბაზრის ჩავარდნის აღმოფხვრის მიზნით; (ბ) ისეთ პროექტებში, რომელთა დაფინანსებაც შეუძლებელია კერძო სექტორის მეშვეობით; (გ) თავისუფალ საბაზრო პრინციპებზე დაყრდნობით; (დ) შეზღუდული ვადით; (ე) ცხადი და წინასწარ დეკლარირებული პირობებით და (ვ) გამოსვლის მკაფიო მექანიზმებით.
8. ხელისუფლების მიერ მიღებული ეკონომიკური გადაწყვეტილებები არის თანმიმდევრული, ხელს უწყობს სტაბილურობას და თანხვედრაშია ხელისუფლების და ბიზნესსექტორის გრძელვადიან გადაწყვეტილებებთან.
9. ხელისუფლება ინარჩუნებს დაბალი გადასახადების პოლიტიკას გრძელვადიან პერსპექტივაში.
10. ხელისუფლება უზრუნველყოფს სტაბილურ, პროგნოზირებად საინვესტიციო პოლიტიკას, საინვესტიციო პირობების უცვლელობას და მიღებული გადაწყვეტილებების თანმიმდევრულობას საარჩევნო ციკლის (და არჩევნების შედეგების) მიუხედავად.
11. ხელისუფლება მიმართავს პროგნოზირებად, გამჭვირვალე და სტაბილურ რეგულატორულ პოლიტიკას რეგულაციებს დაქვემდებარებული დარგების მიმართ და უზრუნველყოფს მარეგულირებელი ორგანოების აპოლიტიკურობას და მაღალ კომპეტენტურობას.
12. ხელისუფლება უზრუნველყოფს ბიზნესის თავისუფლებას, მიჯნავს მას პოლიტიკისგან და მიიჩნევს სამუშაო ადგილების შექმნის მთავარ წყაროდ.

თავი 3. ეკონომიკური მიზნები – 2020 წელი

ეკონომიკური განვითარების წინამდებარე სტრატეგია ინკლუზიურ ზრდაზეა ორიენტირებული და მიზნად ისახავს ქვეყნის ეკონომიკის ზრდას ისე, რომ პროცესში მონაწილეობას მაქსიმალურად თანაბრად იღებდეს საზოგადოების ყველა წევრი.

სტრატეგიის ამოცანაა, 2020 წლის ბოლოსთვის საქართველოს მთლიანმა შიდა პროდუქტმა ერთ სულ მოსახლეზე შეადგინოს **8500** აშშ დოლარზე მეტი¹, რაც საშუალოზე მაღალი შემოსავლის მქონე ქვეყნების მონაცემია (*მსოფლიო ბანკის კლასიფიკაციით*). მშპ-ის ამ მაჩვენებლის მისაღწევად საჭიროა, ეკონომიკის საშუალო წლიურმა რეალურმა ზრდამ შეადგინოს მინიმუმ **7%**. სიმდიდრის გადანაწილების კოეფიციენტი (ჯინის კოეფიციენტი) არ უნდა გადააჭარბოს 0.4-ს. აღნიშნულის მიღწევა შესაძლებელია მოქალაქეებისთვის თანაბარი საგანმანათლებლო და პროფესიული შესაძლებლობების შექმნით.

რაოდენობრივი მიზნები 2020 წლის ბოლოსთვის		
	2012	2020
მშპ ერთ სულ მოსახლეზე	USD 3500	min. USD 8500
მშპ-ის ზრდა	6.1%	min. 7%
ჯინის კოეფიციენტი	0.41	max. 0.4

სურათი 1. საქართველოს რაოდენობრივი ეკონომიკური მიზნები 2020 წლის ბოლოსთვის

¹ დეფლატორის და სავალუტო კურსის ცვლილების გათვალისწინებით

თავი 4. სტრატეგიული ამოცანები და მათი გადაჭრის გზები

ქვეყნის ეკონომიკური მისიის და მისი უმთავრესი ამოცანის - კონკურენტუნარიანობის ზრდის – შესრულებისთვის საჭიროა შემდეგი ხუთი სტრატეგიული ამოცანის გადაჭრა:

ამოცანა 1: ბიზნესგარემოს გაუმჯობესება

დასახული ეკონომიკური მიზნების მისაღწევად და ქვეყანაში საინვესტიციო კლიმატის გასაუმჯობესებლად ხელისუფლებამ უნდა შექმნას არამარტო ბიზნესის კეთებისთვის საჭირო ფუნდამენტური პირობები, არამედ ისეთი გარემო, რომელიც ბიზნესის განვითარებას უწყობს ხელს. ბიზნესგარემოს გასაუმჯობესებლად მთავრობამ უნდა უზრუნველყოს მაკროეკონომიკური სტაბილურობა, ხელი შეუწყოს კერძო სექტორის პროდუქტიულობის გაზრდას, იზრუნოს, რომ რეგულაციები იყოს მაქსიმალურად ნათელი და ცხადი, შექმნას ბიზნესდავების გადაჭრის ეფექტური მექანიზმები და ხელი შეუწყოს ფინანსურ რესურსზე ხელმისაწვდომობის ზრდას.

ამოცანა 2: საქართველოს ჩამოყალიბება რეგიონული მიზიდულობის ცენტრად

წინამდებარე სტრატეგიით შემოთავაზებულია საქართველოს ჩამოყალიბება რეგიონული მიზიდულობის ცენტრად. რეგიონული მიზიდულობის ცენტრში იგულისხმება, რომ საქართველო არის ქვეყანა, რომელსაც: 1) რეგიონში მომხმარებლები, როგორც ფიზიკური პირები, ისე, კომპანიები, განიხილავენ სერვისებისა და პროდუქტების საუკეთესო მოძოვდებლად; 2) საერთაშორისო კომპანიები განიხილავენ საკუთარი სერვისის/პროდუქციის რეგიონში გავრცელების პლატფორმად და რეგიონული სათავო ოფისების განთავსების ადგილად; 3) რეგიონის წამყვანი ინტელექტუალური ძალა განიხილავს საუკეთესო სამუშაო ადგილად. საქართველოს ჩამოყალიბება რეგიონული მიზიდულობის ცენტრად ხელსაყრელი კონცეფციაა, რადგან საშუალებას იძლევა, ადგილობრივმა და საერთაშორისო ინვესტორებმა პოტენციურ ბაზრად განხილონ არა მარტო საქართველო, არამედ რეგიონი. ეს კი მნიშვნელოვნად ზრდის ქვეყნის საინვესტიციო მიზიდულობას. იმისთვის, რომ ქვეყანა ჩამოყალიბდეს რეგიონული მიზიდულობის ცენტრად, საჭიროა, საქართველოს ხელისუფლებამ ინტენსიურად იმუშაოს რეგიონში თანასწორი ეკონომიკური ურთიერთობების დამყარებასა და განვითარებაზე, რეგიონული მიზიდულობის ცენტრი ჩამოყალიბოს რეგიონის ბაზრების თავისებურებების გათვალისწინებით, შეიმუშაოს რეგიონში და მის გარეთ ქვეყნის პოპულარიზების სტრატეგია.

ამოცანა 3: შრომის სრულფასოვანი ბაზრის ჩამოყალიბება და განვითარება

ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი, რაც განაპირობებს ქვეყნის უნარს, მუდამ ვითარდებოდეს და ზრდიდეს პროდუქტიულობას, არის კონკურენტული და ეფექტური სამუშაო ძალა. დღეს საქართველოში განსაკუთრებით პრობლემურია სამუშაო ძალის კვალიფიკაციის შესაბამისობა ბაზრის მოთხოვნებთან, რაც ნეგატიურად აისახება დასაქმებაზე. ეს გამოწვეულია უმაღლესი საგანმანათლებლო სისტემის არაეფექტურობით. გარდა ამისა, მნიშვნელოვან დახვეწას საჭიროებს პროფესიული გადამზადების სისტემები. სრულფასოვანი შრომის ბაზრის შესაქმნელად ხელისუფლებამ ორივე მიმართულებით ინტენსიურად უნდა იმუშაოს. აღსანიშნავია, რომ

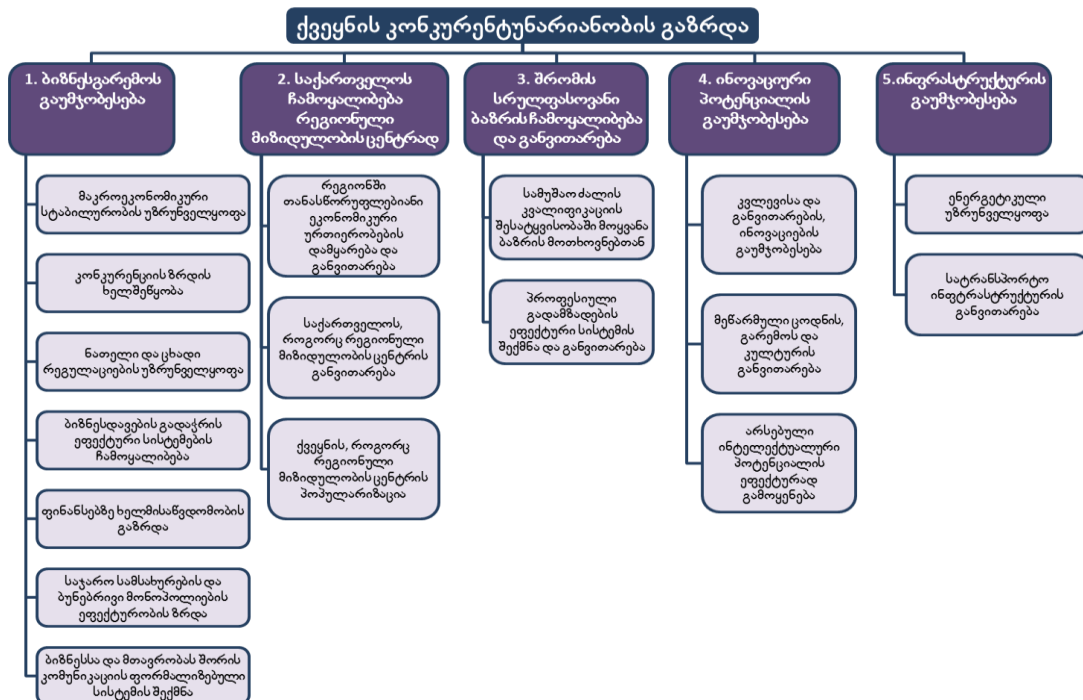
ხელისუფლებამ ამ პროცესში არ უნდა იტვირთოს ის ფუნქციები, რომელთა შესრულებაც შეუძლია კერძო სექტორს. ამასთან, სახელმწიფომ უნდა უზრუნველყოს თანაბარი პირობები კერძო და სახელმწიფო სასწავლო დაწესებულებებისთვის და არავითარ შემთხვევაში არ ჩააყენოს სახელმწიფო დაწესებულებები უპირატეს მდგომარეობაში.

ამოცანა 4: ინოვაციური პოტენციალის გაუმჯობესება

ინოვაციურობა არის კიდევ ერთი არსებითი ფაქტორი, რომელიც მნიშვნელოვნად განაპირობებს ქვეყნის კონკურენტულ პოზიციებს თანამედროვე, ცოდნაზე დამყარებული ეკონომიკების ეპოქაში. ინოვაციებზე ორიენტირება გულისხმობს ორიენტირებას მუდმივ განვითარებაზე და პროდუქტიულობის გაზრდაზე, კონკურენტული უპირატესობის ვექტორის გადატანას ტრადიციული უპირატესობიდან (ზუნებრივი რესურსი და სხვ.) ინტელექტუალურ და მეწარმულ პოტენციალზე. საქართველოში განსაკუთრებით დაბალია ინოვაციის ხარისხი. მის გასავითარებლად და გასაუმჯობესებლად საჭიროა კვლევისა და განვითარების, ინოვაციების ხელშეწყობა, მეწარმული ცოდნის, გარემოს და კულტურის განვითარება, ასევე, არსებული ინტელექტუალური პოტენციალის ეფექტურად გამოყენება.

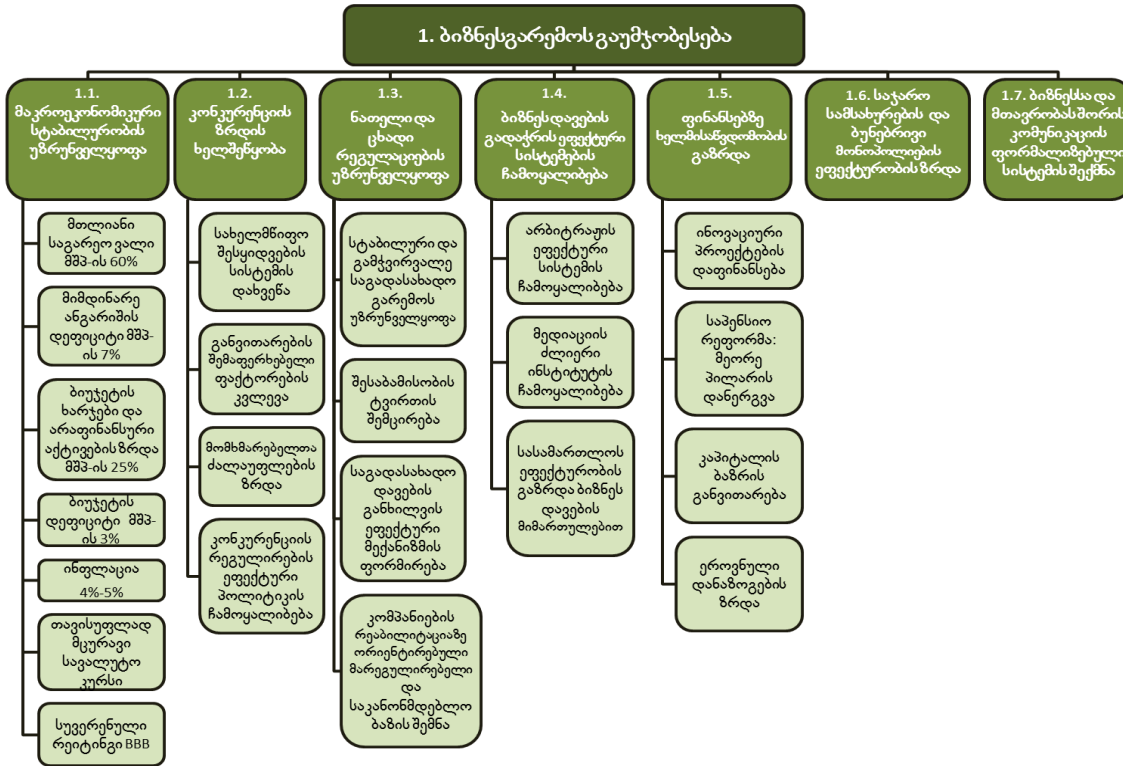
ამოცანა 5: ინფრასტრუქტურის განვითარება

მეხუთე ამოცანა, გარკვეულწილად, დამხმარე ამოცანაა, რომელიც მნიშვნელოვნად ემყარება პირველი ოთხი ამოცანის ფარგლებში მიღებულ გადაწყვეტილებებს და მათი მიხედვით ხდება ენერგეტიკული, სატრანსპორტო, სატელეკომუნიკაციო და საინფორმაციო ტექნოლოგიების და მუნიციპალური ინფრასტრუქტურის განვითარება.

სურათი 2. საქართველოს ეკონომიკური სტრატეგიის ძირითადი სექტბ.

ამოცანა 1. ბიზნესგარემოს გაუმჯობესება

სურათი 3. საქართველოს ეკონომიკური სტრატეგიის პირველი ამოცანის, ბიზნესგარემოს გაუმჯობესების სექტორული გამოსახულება

ამოცანა 1.1. მაკროეკონომიკური სტაბილურობის უზრუნველყოფა

მაკროეკონომიკური სტაბილურობა წინამდებარე სტრატეგიით დასახული ეკონომიკური მიზნების მიღწევის ფუნდამენტია. ის უზრუნველყოფს როგორც ინვესტიციების, ისე, მოსახლეობის ნდობას ქვეყნის ეკონომიკისადმი, რაც აისახება მოკლევადიან და გრძელვადიან ბიზნესგადაწყვეტილებებში, ხოლო საბოლოოდ კი დასაქმებასა და ეკონომიკურ ზრდაში.

2014-დან 2020 წლის ჩათვლით მაკროეკონომიკური სტაბილურობის უზრუნველსაყოფად წინამდებარე სტრატეგიით შემდეგი პარამეტრები უნდა იქნეს დაცული:

1.1.1. მთავრობის საგარეო ვალი არ აღემატებოდეს მშპ-ის 45%-ს

ამ ფარგლების დაცვით ქვეყანა ნაკლებმგრძობიარე იქნება გლობალური რისკების მიმართ. ეს, თავის მხრივ, განაპირობებს ქვეყნის რისკის შემცირებას და დადებითად აისახება ისეთ პარამეტრებზე, როგორცაა ქვეყნის სუვერენული საკრედიტო რეიტინგი. (საქართველოს ეროვნული ბანკის მონაცემებით მთლიანად მთავრობის საგარეო ვალის ფარდობა მშპ-თან 2012 წლის ბოლოს იყო 30.5%. აქედან სამთავრობო სექტორის საგარეო ვალის ფარდობა შეადგენდა მშპ-ის 26.8%-ს, ხოლო ეროვნული ბანკის საგარეო ვალის ფარდობა - 3.7%-ს).

1.1.2. მიმდინარე ანგარიშის დეფიციტი არ აღემატებოდეს მშპ-ის 7%-ს

წინამდებარე სტრატეგია მიზნად ისახავს მიმდინარე ანგარიშის დეფიციტის ეტაპობრივად შემცირებას ისეთი ექსპორტზე ორიენტირებული ეკონომიკური პოლიტიკის მეშვეობით, რომელიც ეფუძნება თავისუფალ საბაზრო პრინციპებს და არა პროტექციონიზმს. მთავრობის ამოცანაა ბაზრის ყველა მოთამაშისთვის მაქსიმალურად თავისუფალი და თანასწორი საბაზრო პირობების შექმნა. (2012 წელს მიმდინარე ანგარიშის დეფიციტმა შეადგინა 11.5% საქართველოს ეროვნული ბანკის მონაცემებით).

1.1.3. ბიუჯეტის ხარჯები და არაფინანსური აქტივების ზრდა არ აღემატებოდეს მშპ-ის 25%-ს

საქართველოს ხელისუფლება მინიმალურ საგადასახადო და ბიუროკრატიულ წნეხს უნდა უქმნიდეს ბიზნესგარემოს და, ასევე, მაქსიმალურად ეფექტურად იყენებდეს ადმინისტრაციულ რესურსებს. იმ პირობებში, როდესაც ქვეყანა მოსახლეობის კეთილდღეობის უზრუნველსაყოფად რეგიონში კონკურენტული პოზიციების გამყარებას გეგმავს და მიზნად სწრაფ ეკონომიკურ ზრდას ისახავს, უმნიშვნელოვანესია, შეიქმნას მაქსიმალურად მიმზიდველი ბიზნესგარემო.

1.1.4. ბიუჯეტის დეფიციტი არ აღემატებოდეს მშპ-ის 3%-ს

ბიუჯეტის დეფიციტის დაბალ დონეზე შენარჩუნება მნიშვნელოვანია იმისთვის, რომ ინვესტირებმა შენარჩუნონ ნდობა ქვეყნის ეკონომიკის მიმართ. აუცილებელია, რომ ბიუჯეტის დეფიციტის მართვა მოხდეს ეკონომიკური განვითარების პერსპექტივიდან და ხელისუფლებამ იგივე ტემპით განაგრძოს ინვესტირება ინფრასტრუქტურაში. (2012 წელს ბიუჯეტის დეფიციტმა შეადგინა 2.9%, საქართველოს ეროვნული ბანკის მონაცემი).

1.1.5. ინფლაცია შენარჩუნდეს 4%-5%-ის ფარგლებში

მაღალი ინფლაცია იწვევს არაპროგნოზირებად გარემოს, მოსახლეობას და ბიზნესს უჩენს უნდობლობას მომავლის მიმართ და ეს ყველაფერი, ცხადია, ნეგატიურად აისახება ინვესტიციებზე და ეკონომიკურ ზრდაზე. სწორედ ამიტომ დაბალი ინფლაციის შენარჩუნება არსებითია სტაბილური, ეკონომიკური ზრდის მასტიმულირებელი ბიზნესგარემოს ჩამოსაყალიბებლად. (2013 წლის ივლისის მდგომარეობით წლიური – 1.3%, *საქსტატის მონაცემი*).

1.1.6. შენარჩუნდეს თავისუფლად მცურავი სავალუტო კურსი

ფიქსირებული სავალუტო კურსი არახელსაყრელია ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებისთვის, რადგან ის ზრდის საქართველოს დამოკიდებულებას სხვა ქვეყნების ეკონომიკაზე და გარე ინფლაციის ქვეყანაში შემოტანის რისკს, ამცირებს ეფექტური და დამოუკიდებელი მონეტარული პოლიტიკის განხორციელების შესაძლებლობას. თავისუფლად მცურავი სავალუტო კურსი კი იძლევა საშუალებას, განხორციელდეს წინამდებარე სტრატეგიით განსაზღვრული ეკონომიკური ამოცანები.

1.1.7. სუვერენული საკრედიტო რეიტინგი ამაღლდეს (BB)-დან (BBB)-მდე

ქვეყნის სუვერენული რეიტინგი განაპირობებს როგორც ფინანსური რესურსის ფასს, ისე, საერთაშორისო ინვესტირების ნდობას ქვეყნის ბიზნესკლიმატის მიმართ. სწორედ ამიტომ, აუცილებელია ხელისუფლებამ ინტენსიურად იმუშაოს, რათა 2020 წლის ბოლოსთვის საქართველოს სუვერენული რეიტინგი გაიზარდოს BBB-მდე.

ამოცანა 1.2. კონკურენციის ზრდის ხელშეწყობა

ქვეყნის ეკონომიკური ხედვის მნიშვნელოვანი ნაწილია თავისუფალი ბაზარი, სადაც ჯანსაღი და მძაფრი კონკურენცია განაპირობებს კერძო სექტორის განვითარებას. სახელმწიფოს შეუძლია, ეფექტურად წახალისოს კონკურენცია და, ამგვარად, ხელი შეუწყოს კერძო სექტორის პროდუქტიულობის ზრდას ისე, რომ არ დაარღვიოს თავისუფალი ბაზრის პრინციპები. ქვემოთ მოყვანილია სამი ძირითადი გზა, რომლითაც სახელმწიფოს შეუძლია, ეს როლი შეასრულოს:

1.2.1. სახელმწიფო შესყიდვების სისტემის დახვეწა

სახელმწიფოს, როგორც ბაზარზე ყველაზე მნიშვნელოვან და დიდი ძალაუფლების მქონე მყიდველს, აქვს ბერკეტები, რომ მის მიერვე დაწესებული პირობებით, ხარისხის მიმართ მაღალი მოთხოვნებით ხელი შეუწყოს და ბიძგი მისცეს ქვეყანაში ახალი ტექნოლოგიების შემოსვლას და წახალისოს ინოვაციური მიდგომები. სახელმწიფო გვევლინება მსხვილ შემსყიდველად ისეთ დარგებში, სადაც დიდია განვითარების პოტენციალი, მაგალითად, სამშენებლო, საინფორმაციო ტექნოლოგიები, კომუნიკაციები და ასე შემდეგ, მაგრამ ბაზრის ჩავარდნის გამო ეს დარგები არ გადადის განვითარების შემდეგ ეტაპზე, რაც ნეგატიურად აისახება როგორც დარგების კონკურენტუნარიანობაზე და საექსპორტო პოტენციალზე, ისე, თავად ქვეყნის პროდუქტიულობაზე. სახელმწიფო შესყიდვების პოლიტიკას შეუძლია, მნიშვნელოვანი როლი შეასრულოს ასეთ დარგებში კონკურენციის წახალისებაში. კერძოდ, სახელმწიფოს ორი გზით შეუძლია, გააძლიეროს კონკურენცია შესყიდვების მეშვეობით:

- ა) შექმნას სახელმწიფო შესყიდვების ცენტრალიზებული სისტემა, რომელიც ორგანიზებას გაუწევს ყველა კომპლექსური საქონლის და სერვისის სახელმწიფო შესყიდვას. ცენტრალიზებული სისტემის შექმნით გაიზრდება შესყიდვების მიმართულებით კომპეტენციები, რაც უზრუნველყოფს სახელმწიფო მოთხოვნების მაღალი ხარისხით ჩამოყალიბებას და სახელმწიფო ტენდერებში კერძო სექტორის უფრო გამართულ მონაწილეობას. ამასთან, არსებითია, რომ ცენტრალიზებული სისტემის შედეგად გრძელვადიან პერიოდში სახელმწიფო არ გახდეს დამოკიდებული რომელიმე ერთ მომწოდებელზე. ასევე, ხაზგასასმელია, რომ ფართო მოხმარების საქონლის (*commodity*) შესყიდვა უნდა მოხდეს კვლავ დეცენტრალიზებულად;
- ბ) თავად გახდეს ინოვაციების შემომტანი: სახელმწიფოს შეუძლია, თავად გახდეს ინოვაციური, მოწინავე სერვისების/პროდუქტების მომხმარებელი და ეს ასახოს სახელმწიფო შესყიდვების მოთხოვნებში. ამგვარად, ის უბიძგებს კერძო სექტორს, დანერგოს და განავითაროს ინოვაციები როგორც პროდუქტებსა და მოსამხურებაში, ისე, პროცესებში. მნიშვნელოვანია, რომ ინოვაციების მოთხოვნა სახელმწიფოს მიერ მიზნად ისახავდეს დარგის რაციონალურ, თანმიმდევრულ განვითარებას და არა სახელმწიფოს მიერ ყველაზე ძვირადღირებული, არაოპტიმალური სერვისების/პროდუქტების შექმნას.

1.2.2. განვითარების შემაფერხებელი ფაქტორების კვლევა

ქვეყანაში არსებულ ბევრ დარგს აქვს საექსპორტო პოტენციალი, თუმცა ამ დარგების ზრდა-განვითარება არ ხდება მათში სუსტი კონკურენციის და პროდუქტიულობის დაბალი მაჩვენებლის გამო. მათი განვითარებისთვის საჭიროა, ჩატარდეს საექსპორტო პოტენციალის მქონე დარგებში კონკურენციის და ექსპორტის შემაფერხებელი ფაქტორების კვლევა. კვლევის მიზანი იქნება ისეთი ბარიერების გამოვლენა, რომელთა აღმოფხვრაც სახელმწიფოს ფუნქციაა. მოპოვებული ინფორმაცია დაეხმარება ხელისუფლებას, დაინახოს დარგებში არსებული დაბრკოლებები და გაატაროს მათ გადასაჭრელად საჭირო ღონისძიებები.

1.2.3. მომხმარებელთა ძალაუფლების ზრდა

კერძო სექტორის განვითარებას, ასევე, განაპირობებს კარგად ინფორმირებული, გათვითცნობიერებული, მომთხოვნი მომხმარებელი. კონკურენციის წახალისების და კერძო სექტორის პროდუქტიულობის გაზრდის მიზნით, სახელმწიფოს შეუძლია, ერთი მხრივ, გაზარდოს მომხმარებელთა ძალაუფლება და მეორე მხრივ, ხელი შეუწყოს ბაზარზე მრავალფეროვანი არჩევნის არსებობას. მომხმარებელთა ძალაუფლების გაზრდა გულისხმობს სპეციფიკური, რთული პროდუქტებისა და სერვისების მიმართულებით მომხმარებლის ინფორმირებას სხვადასხვა საგანმანათლებლო-საინფორმაციო პროექტით, რაც საშუალებას მისცემს მომხმარებელს, მომავალში ეფექტურად გამოიყენოს „ძალაუფლება“ და დამოუკიდებლად ჩაანაცვლოს მომწოდებლები საკუთარი არჩევნის შესაბამისად.

1.2.4. კონკურენციის რეგულირების ეფექტური პოლიტიკის ჩამოყალიბება

სახელმწიფოს წინაშე მდგარი მნიშვნელოვანი გამოწვევაა, ერთი მხრივ, არ დაუშვას ბაზარზე კონკურენციის შემზღვეველი პრაქტიკა და ქმედებები, მეორე მხრივ, კი ზედმეტი რეგულაციებითა და ბიუროკრატით ხელი არ შეუშალოს ბიზნესის განვითარებას, ხელოვნურად არ შეაფერხოს კომპანიების ზრდა.

აღნიშნულ გამოწვევასთან გასამკლავებლად აუცილებელია კონკურენციის ხელშეწყობის პოლიტიკის იმგვარად ფორმირება, რომ კანონის აღმასრულებელს საშუალება მიეცეს, ერთი მხრივ, ეფექტურად ებრძოდეს კონკურენციის შემზღვეველ ისეთ ქმედებებს, როგორებიცაა კარტელური გარიგებები, დემინგი და, მეორე მხრივ, არ შეუშალოს ხელი ბაზრიდან სუსტი კონკურენტების გაქრობას ან განდევნას, როდესაც ეს პროცესი მიმდინარეობს ჯანსაღი კონკურენციის პირობებში. თავად პოლიტიკის რეალიზაციის ფარგლებშიც არ უნდა მოხდეს ბაზრის ძლიერი მოთამაშეების წინააღმდეგ რაიმე ტიპის ქმედებების განხორციელება მხოლოდ იმის გამო, რომ მათ უკავიათ დომინირებული მდგომარეობა.

ამასთანავე, ეკონომიკური და სოციალური ფაქტორების გათვალისწინებით, კონკურენციის მარეგულირებელი პოლიტიკის ჩარჩო საკანონმდებლო ბაზა უნდა იყოს მაქსიმალურად მოქნილი, რაც საშუალებას მისცემს სახელმწიფოს, თავიდან აიცილოს ფორმალური რეგულაციების მიზეზით მნიშვნელოვანი ეფექტის მქონე ბიზნესინიციატივების ბლოკირება.

ამოცანა 1.3. ნათელი და ცხადი რეგულაციების უზრუნველყოფა

ბიზნესსაქმიანობის მარეგულირებელი გარემო ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ფაქტორია, რომელიც განაპირობებს ქვეყნის საინვესტიციო მიზიდველობას როგორც ადგილობრივ, ისე, საერთაშორისო დონეზე. იმისთვის, რომ ქვეყანა გახდეს რეგიონული მიზიდულობის ცენტრი ბიზნესის კეთების თვალსაზრისით, საჭიროა შემდეგი ამოცანების გადაჭრა:

1.3.1. სტაბილური და გამჭვირვალე საგადასახადო გარემოს უზრუნველყოფა

საგადასახადო გარემოს სტაბილურობა და გამჭვირვალეობა ფუნდამენტური საკითხებია. მათ მისაღწევად შემდეგი ნაბიჯებია გადასადგმელი:

- ა) **არსებული გადასახადების ზედა ზღვრის შენარჩუნება:** საქართველოს კონკურენტული პოზიციები უჭირავს რეგიონში გადასახადების დონის მიხედვით. იმისთვის, რომ შენარჩუნდეს არსებული პოზიციები და საინვესტიციო გარემოს მიზიდველობა, სტაბილურობა და პროგნოზირებადობა იყოს უზრუნველყოფილი, საჭიროა, გადასახადები არ გასცდეს დღეისთვის არსებულ ზედა ზღვრებს და შენარჩუნებული იქნას ფიქსირებული საგადასახადო განაკვეთის პოლიტიკა;
- ბ) **ფინანსთა სამინისტროს საგამოძიებო დეპარტამენტის რეფორმირება:** საგამოძიებო სამსახური, დღევანდელი ფუნქციებით, უარყოფით გავლენას ახდენს ბიზნესგარემოზე და ფინანსთა სამინისტროს უქმნის ნეგატიურ, პოლიციურ იმიჯს. საგადასახადო მიზნებისთვის, უმჯობესია, გადაიხედოს ამ დეპარტამენტის ფუნქციები და მის კომპეტენციაში დარჩეს მხოლოდ საგადასახადო ადმინისტრირების პროცესში გამოვლენილი დანაშაულის გამოძიება;
- გ) **საგადასახადო შემოწმების მექანიზმის დახვეწა:** იმისთვის, რომ ბიზნესსუბიექტებს უფრო მოწესრიგებულ, პროგნოზირებად და გამჭვირვალე გარემოში მოუხდეთ ოპერირება, საჭიროა საგადასახადო შემოწმების მექანიზმის დახვეწა მეთოდოლოგიის სტანდარტიზებით. ასევე, შემოწმების ობიექტურობაზე მნიშვნელოვან დადებით გავლენას იქონიებს მესამე, დამოუკიდებელი მხარის მიერ შესამოწმებელი კომპანიების სიის და შემოწმების კრიტერიუმების მონიტორინგი;
- დ) **საგადასახადო დანაშაულთა ნაწილობრივი დეკრიმინალიზაცია და დიფერენციაცია:** იმის გამო, რომ საგადასახადო კოდექსი ბუნდოვანია, ბიზნესს ხშირად უწევს მისი თავისებურად ინტერპრეტაცია დაბეგვრის რეჟიმის არჩევის მიზნებისთვის. ამგვარი გადაწყვეტილებები ყოველთვის არაა მოტივირებული გადასახადის გადაუხდელობის სურვილით, არამედ ემსახურება არსებული კანონმდებლობის ფარგლებში საგადასახადო ტვირთის შემცირებას. საქართველოს კანონმდებლობა ერთმანეთისგან არ მიჯნავს გადასახადების გადაუხდელობას და გადასახადებისგან თავის არიდებას (Tax Avoidance და Tax Evasion), ამიტომ კანონის ინტერპრეტაციისას წარმოიქმნება სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის და დანაშაულში ბრალდების რისკი. ამგვარი საფრთხე უარყოფითად აისახება ქვეყანაში მეწარმეობის განვითარებაზე და ნეგატიურ გავლენას ახდენს საინვესტიციო გარემოზე.

1.3.2. შესაბამისობის ტვირთის შემცირება

შესაბამისობის ტვირთში იგულისხმება ის დანახარჯები, რომელთა არაპირდაპირი (მაგ., სამუშაო საათები) გაღება უხდება კერძო სექტორს, რათა დაიცვას რეგულაციები და რომელთა შემცირებაც სახელმწიფოს მარტივად შეუძლია. შესაბამისობის ტვირთის მინიმუმადე დაყვანით მცირდება ბიზნესის წარმოებასთან დაკავშირებული ხარჯები და უმჯობესდება საინვესტიციო გარემო. შესაბამისობის ხარჯების შესამცირებლად შემდეგი ნაბიჯებია გადასადგმელი:

- ა) **ბუნდოვანების მინიმუმადე დაყვანა საგადასახადო კოდექსსა და ნორმატიულ აქტებში:** კოდექსის ორაზროვანი და ბუნდოვანი ჩანაწერები ართულებს და ამვირებს კანონთან შესაბამისობას როგორც კერძო სექტორის, ისე, მარეგულირებელი ორგანოების წარმომადგენლებისთვის. ამიტომ საჭიროა, კოდექსი გახდეს უფრო ნათლად და ცხადად წასაკითხი. ამ ამოცანის გადაჭრის ერთ-ერთი ყველაზე ეფექტური გზა არის საგადასახადო კოდექსის მუდმივი ანალიზი პრაქტიკის საფუძველზე, სისტემური ხარვეზების აღმოჩენა და შესაბამისი ცვლილებების განხორციელება მასში;
- ბ) **აღრიცხვიანობის ადმინისტრირების გამარტივების მიზნით მოგების გადასახადის გაუქმება დივიდენდის გადასახადის განაკვეთის გაზრდის მეშვეობით:** დღეს, საგადასახადო ადმინისტრირების სირთულეს დიდწილად განაპირობებს აღრიცხვიანობა მოგების გადასახადის გაანგარიშების მიზნით. მოგების გადასახადის გაუქმების და დივიდენდის საგადასახადო განაკვეთის ზრდის (20%-მდე) შედეგად ა)კერძო სექტორს (განსაკუთრებით, მცირე და საშუალო ბიზნესს, რომელიც მთელ მსოფლიოში ახალი სამუშაო ადგილების შექმნის წყაროა) გაუმარტივდება აღრიცხვიანობა, ბ) შესაძლებელი გახდება, გადასახადებისგან გამოთავისუფლებული ფინანსური რესურსი რეინვესტიციასა და ბიზნესის გაფართოებაზე დაიხარჯოს. ეს ყველაფერი კი დადებითად იმოქმედებს ახალი სამუშაო ადგილების გაჩენასა და ეკონომიკურ ზრდაზე.

1.3.3. საგადასახადო დავების განხილვის ეფექტური მექანიზმის ფორმირება

საგადასახადო დავების ობიექტური, კომპეტენტური და დროული განხილვა მნიშვნელოვნად მოქმედებს ბიზნესსექტორის ეფექტურობაზე. ამიტომ, წინამდებარე ეკონომიკური სტრატეგია ითვალისწინებს, 2020 წლისთვის ფინანსთა სამინისტროსთან არსებული საგადასახადო დავების საბჭოს საფუძველზე შეიქმნას სპეციალიზებული საგადასახადო სასამართლო (მოსამართლეები) ერთიანი სასამართლო სისტემის ფარგლებში. ამ მიზნის მისაღწევად საჭიროა, რომ, პირველ რიგში, დავების საბჭო დაკომპლექტდეს შესაბამის სფეროში მაღალი ავტორიტეტის და დიდი გამოცდილების მქონე სპეციალისტებით და გაიზარდოს მისი დამოუკიდებლობის ხარისხი. ხოლო გამოცდილების დაგროვებასა და კომპეტენციების ზრდასთან ერთად თანდათან ინტეგრირდეს ერთიან სასამართლო სისტემაში სპეციალიზებული საგადასახადო სასამართლოს (მოსამართლეების) სახით.

1.3.4. კომპანიების რეაბილიტაციაზე ორიენტირებული მარეგულირებელი და საკანონმდებლო (გადახდისუნარობის საქმისწარმოებასთან დაკავშირებული) ბაზის შექმნა

ქვეყნის საინვესტიციო კლიმატის ერთ–ერთი მნიშვნელოვანი ასპექტია იმ პროცედურების ერთობლიობა, რომლებიც არეგულირებს კომპანიათა გაკოტრების ან/და რეაბილიტაციის პროცესს.

დღეს საქართველოში მოქმედი კანონმდებლობა და რეგულაციები არ არის ორიენტირებული, რომ რეაბილიტაციის პირობები შეუქმნას რთულ მდგომარეობაში აღმოჩენილ კომპანიებს. ეს ნეგატიურად აისახება როგორც მეწარმეობაზე, ისე, დასაქმებაზე და მთლიანად ეკონომიკაზე. კომპანიების ბაზრიდან გაქრობით სამუშაო ადგილებს კარგავენ კომპანიაში დასაქმებული ადამიანები, მიმწოდებლები კარგავენ შემსყიდველს და უარყოფითი ეფექტი ვრცელდება მთელ ჯაჭვზე. თუმცა, აღსანიშნავია, რომ ამგვარი შედეგი დგება მხოლოდ ისეთი კომპანიების გაკოტრების შედეგად, რომელთაც გააჩნდათ რეაბილიტაციის პოტენციალი. იმისათვის, რომ გაკოტრებისა და რეაბილიტაციის არსებული პროცედურები უფრო მეტად ორიენტირებული იყოს პოტენციალის მქონე ბიზნესის გადარჩენაზე, საჭიროა შემდეგი ამოცანების შესრულება:

- ა) **კრედიტორებისა და ვალაუვალი კომპანიის ინტერესთა ბალანსი:** სახელმწიფო, საკანონმდებლო ინსტრუმენტების მეშვეობით, უნდა უზრუნველყოფდეს, რომ კომპანიის გაკოტრების თუ რეაბილიტაციის შესახებ გადაწყვეტილებისას დაცული იქნას ბალანსი მოვალისა და კრედიტორების ინტერესებს შორის და, რეაბილიტაციის ობიექტური შესაძლებლობის შემთხვევაში არ მოხდეს კომპანიათა ხელოვნური გაკოტრება;
- ბ) **გაკოტრების პროცესის ხანგრძლივობის შემცირება:** ერთ–ერთი ძირეული პრობლემა, რაც გაკოტრებასთანაა დაკავშირებული – ესაა ხანგრძლივი ვადა. სასურველია, ვალაუვალი და რეაბილიტაციის პერსპექტივის არმქონე კომპანიათა გაკოტრების პროცესი (აქტივების რეალიზაცია და კრედიტორთა დაკმაყოფილება) ხორციელდებოდეს ოპტიმალურ ვადებში, რაც, ერთი მხრივ, უზრუნველყოფს ბაზრიდან გაკოტრებული კომპანიების სწრაფ გაქრობას, მეორე მხრივ, კი კრედიტორებს საშუალებას მისცემს, შემჭიდროვებულ ვადებში დაკმაყოფილდეს მათი მოთხოვნები;
- გ) **გაკოტრების/რეაბილიტაციის პროცესის ხარჯების ლიმიტირება:** გაკოტრების/რეაბილიტაციის პროცესი საკმაოდ ძვირადღირებულია და ხშირ შემთხვევაში ვალაუვალი კომპანიის აქტივების რეალიზაციის შედეგად მობილიზებული ფინანსური რესურსების უდიდესი ნაწილი სწორედ ამ ხარჯების დაფარვას ხმარდება. აღნიშნული ეხება როგორც სასამართლო, ასევე, თავად გაკოტრების პროცესთან დაკავშირებულ სხვა (მათ შორის, მეურვის, გაკოტრების/რეაბილიტაციის მმართველის) ხარჯებს;
- დ) **გაკოტრება/რეაბილიტაციის მმართველის ინსტიტუტის რეფორმირება:** იმისათვის, რომ გარემო მეტად პრობიზნესული გახდეს, საჭიროა, გაკოტრება–რეაბილიტაციის პროცესს უძღვეოდეს პროფესიონალი სპეციალისტი, ნაცვლად აღსრულების ბიუროს ან სხვა საჯარო სამსახურის თანამშრომლისა. ასევე, გაკოტრება–რეაბილიტაციის მმართველს კანონით დაკისრებული პასუხისმგებლობები არ უნდა უბიძგებდეს, ნაცვლად კომპანიის რეაბილიტაციისა (თუ კომპანიას ამგვარი პოტენციალი გააჩნია), ორიენტაცია აიღოს კომპანიის აქტივების სწრაფ რეალიზებაზე.

ამოცანა 1.4. ბიზნესდავების გადაჭრის ეფექტური სისტემების ჩამოყალიბება

კერძო სექტორისთვის ბიზნესგარემოს მიმზიდველობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორია ბიზნესდავების გადაჭრის ეფექტური სისტემების არსებობა.

1.4.1. არბიტრაჟის ეფექტური სისტემის ჩამოყალიბება

კერძო არბიტრაჟის ძლიერი და მყარი ინსტიტუტის არსებობა უმნიშვნელოვანესი და წამყვანი კომპონენტია ბიზნესდავების გადაჭრის სისტემებს შორის. ნებისმიერ ქვეყანაში, კერძო არბიტრაჟის განვითარების მაღალი დონე განსაკუთრებული ყურადღების საგანია საერთაშორისო საინვესტიციო გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში. სწორედ ამიტომ, საქართველოში კერძო არბიტრაჟის განვითარების ხელშეწყობა სახელმწიფოს ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ამოცანაა. გარდა ამისა, არბიტრაჟის განვითარება თანხვედრაში მოდის ქვეყნის რეგიონული მიზიდულობის ცენტრად ჩამოყალიბების კონცეფციასთან: ნებისმიერი საერთაშორისო ინვესტორისთვის იზრდება გარემოს მიმზიდველობა, თუ უზრუნველყოფილია დავების გადაჭრის სანდო, ეფექტური მექანიზმი. ქვეყანაში არბიტრაჟის განვითარებისთვის შემდეგი ნაბიჯებია გადასადგმელი:

- ა) **არბიტრაჟის დამოუკიდებლობის უზრუნველყოფის** მიზნით, არბიტრაჟის მიმართ სასამართლო სისტემის კონკურენტული დამოკიდებულება უნდა შეიცვალოს პარტნიორული დამოკიდებულებით. ამის განმაპირობებელი უნდა იყოს ხელისუფლების მტკიცე გადაწყვეტილება, რომელიც ცხადი და ნათელი იქნება სასამართლო ხელისუფლებისთვის. მნიშვნელოვანია, რომ არბიტრაჟის გადაწყვეტილებების აღიარება და აღსრულება ხორციელდებოდეს მრავალ განვითარებულ ქვეყანაში არსებული თანამედროვე მექანიზმების გამოყენებით. გარდა ამისა, მნიშვნელოვანია, რომ დეკლარირებული იყოს არბიტრების პროფესიული საქმიანობის დაცვის გარანტიები, რომლებიც უპირობოდ შესრულდება;
- ბ) **არბიტრების მაღალი კვალიფიკაციის და პროფესიონალიზმის** წახალისების მიზნით ხელისუფლებას შეუძლია, ხელი შეუწყოს თვითრეგულირების მექანიზმების ჩამოყალიბებას (მაგ.: პროფესიული ეთიკის კომისია); სახელმწიფოს, ასევე, მნიშვნელოვანი როლი შეუძლია ითამაშოს არბიტრების განგრძობითი განათლების და კვალიფიკაციის ამაღლების მიმართულებით. ამისთვის საჭიროა მედიაციისა და არბიტრაჟის პრაქტიკის შესწავლა და ანალიზი, შემდეგ კი ამ ანალიზის საფუძველზე შემუშავებული პროგრამით როგორც არბიტრების, ასევე, მედიატორების და მოსამართლეების ტრენინგი. სახელმწიფოს, ასევე, შეუძლია საერთაშორისოდ აღიარებული სპეცსკოლების ანალოგის შექმნა არბიტრაჟის და მედიაციის მიმართულებით. სახელმწიფომ მონაწილეობა უნდა მიიღოს როგორც კოორდინაციაში, ასევე, ნაწილობრივ თანადაფინანსებაშიც;
- გ) **არბიტრაჟის მიმზიდველობის გაზრდა** უნდა მოხდეს არბიტრაჟის გადაწყვეტილებების ცნობასა და აღსრულებაზე ბაჟის ლიმიტირებით და, ასევე, არბიტრაჟის გადაწყვეტილებების ცნობისა და აღსრულების დროში შეზღუდვით.

1.4.2. მედიაციის ძლიერი ინსტიტუტის ჩამოყალიბება

მედიაციის ძლიერი ინსტიტუტი დავების გადაჭრის ეფექტური სისტემის მნიშვნელოვანი ნაწილია. კომერციული მედიაციის შემოსატანად საჭიროა, შევიდეს ცვლილებები შესაბამის კანონმდებლობაში, ასევე, უნდა მოხდეს მედიატორის ინსტიტუტის სამართლებრივი რეგულირება.

1.4.3. სასამართლოს ეფექტურობის გაზრდა ბიზნესდავების მიმართულებით

მიუხედავად იმისა, რომ კარგად განვითარებული კერძო არბიტრაჟი და მედიაცია თავისთავად უზრუნველყოფს ბიზნესდავათა ძირითადი უმრავლესობის გადაჭრას, ამ მიმართულებით სასამართლოს მაღალეფექტურობა უდავოდ მნიშვნელოვანია თუნდაც საქმეთა იმ მცირე ნაწილისთვის, რომლებიც სასამართლო განხილვის საგანი გახდება.

- ა) მოსამართლეთა მაღალი პროფესიონალიზმის უზრუნველსაყოფად ბიზნესდავების მიმართულებით საჭიროა ცოდნისა და კვალიფიკაციის გარკვეული სტანდარტების შემოღება; სახელმწიფოს შეუძლია ადგილობრივი და უცხოელი ექსპერტების კოორდინირება და ტრენინგ-პროგრამების შემუშავება. ამასთან, უნდა ამოქმედდეს განგრძობითი განათლების სისტემა, რომელიც უზრუნველყოფს კვალიფიკაციის მუდმივად და უწყვეტად ამაღლებას. ყველაფერ ამასთან ერთად, საჭიროა შემუშავდეს და დაინერგოს სასამართლო პრაქტიკის განზოგადების და ანალიზის სისტემა;
- ბ) საქმისწარმოების ეფექტური და მოქნილი მექანიზმების უზრუნველყოფის მიზნით, ერთ-ერთი მთავარი გადაწყვეტილება უნდა იყოს საქმისწარმოების ვადების ლიმიტირება. ასევე, მნიშვნელოვანია, არსებობდეს სასამართლო დანიშნულების ინფორმაციის გაცვლისა და მიწოდების მარტივი სისტემა.

ამოცანა 1.5. ფინანსებზე ხელმისაწვდომობის გაზრდა

დღეს ქვეყანაში კერძო ინიციატივის დაფინანსების მხოლოდ ორი წყარო არსებობს: კერძო კაპიტალი და საბანკო სესხი, რაც მნიშვნელოვნად ზღუდავს კერძო სექტორის განვითარებას. იმისათვის, რომ ბიზნესის წინსვლას შეეწყოს ხელი, საჭიროა, გაჩნდეს კერძო ინიციატივების დაფინანსების ალტერნატიული წყაროები. ამ ამოცანის გადასაჭრელად სამუშაოები ჩასატარებელია შემდეგი მიმართულებებით:

1.5.1. ინოვაციური და ინდუსტრიის განვითარების წამახალისებელი პროექტებისთვის დაფინანსებაზე ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფა კერძო და საჯარო პარტნიორობის ფონდების მეშვეობით

ინოვაციური პროექტები, რომელთა დაფინანსებაც აღემატება კერძო სექტორის ძალებს და რომლებიც მნიშვნელოვანია ქვეყნის ეკონომიკის, მისი რომელიმე დარგის განვითარების სხვა ეტაპზე გადასაყვანად, შესაძლებელია, განხორციელდეს საჯარო და კერძო პარტნიორობის ფონდის მეშვეობით. იმისათვის, რომ კერძო და საჯარო პარტნიორობის ფონდმა ნეგატიური გავლენა არ იქონიოს კონკურენტულ გარემოზე, აუცილებელია შემდეგი პირობების დაკმაყოფილება:

- საჯარო და კერძო პარტნიორობის ფონდის სტრუქტურა და პოლიტიკა უნდა შეესაბამებოდეს ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების მიზნით ჩატარებულ რეგიონულ და დარგობრივ ანალიზს;
- საჯარო და კერძო პარტნიორობის ფონდების მიერ საინვესტიციო პროექტში მონაწილეობაზე გადაწყვეტილება უნდა ემყარებოდეს თავისუფალი ბაზრის, სამართლიანობის და თავისუფალი კონკურენციის პრინციპებს და ეს პრინციპები განუხრელად უნდა იყოს დაცული. პარტნიორობის ფონდების მიერ დაფინანსებული პროექტები არ უნდა სარგებლობდეს ადმინისტრაციული რესურსით ან რაიმე სახის შეღავათით თუ პრივილეგიით.

ფონდების საინვესტიციო პოლიტიკა უნდა იყოს ცხადი და წინასწარ ცნობილი, მის შემუშავებაში ინტენსიური მონაწილეობა უნდა მიიღოს ბიზნესსექტორმა. მნიშვნელოვანია, განისაზღვროს და შემდეგ მკაცრად იყოს დაცული პოლიტიკის შემდეგი კომპონენტები:

- ა) **პროექტების დაფინანსების კრიტერიუმები:** ფონდმა უნდა დააფინანსოს პროექტები, რომლებიც: 1) ქმნის მაღალ დამატებით ღირებულებას, 2) ინოვაციურია (პროცესის, დარგის, პროდუქტის ჭრილში), 3) შეუძლებელია, დაფინანსდეს მხოლოდ კერძო სექტორის მეშვეობით, 4) სარგებლის მომტანია, ასევე, სხვა მომიჯნავე დარგებისთვისაც;
- ბ) **ფონდების მიერ საინვესტიციო პროექტებში მონაწილეობის და პროექტიდან გამოსვლის ფორმა:** საპარტნიორო ფონდმა კერძო ინიციატივები უნდა დააფინანსოს კერძო კაპიტალში მონაწილეობის გზით. ხოლო კერძო ინიციატივიდან გამოსვლის მექანიზმი უნდა იყოს წილის გასხვისება. წილის გასხვისება შემდეგი გზით უნდა მოხდეს: წილის შესყიდვის უპირატესი უფლება, პირველ რიგში, უნდა ჰქონდეთ დანარჩენ მფლობელებს. თუ განსაზღვრულ ვადაში, წილის მოცულობის გამო, ვერ მოხერხდა მისი გასხვისება კერძო აქციონერებზე, კეთდება საწყისი საჯარო შეთავაზება და კომპანიის აქციები გადის ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე;
- გ) **კონკრეტულ საინვესტიციო პროექტში ფონდების მონაწილეობის ვადა:** საპარტნიორო ფონდის მონაწილეობა კერძო ინიციატივაში უნდა გაგრძელდეს არა უმეტეს ათი წლისა. ათი წელი არის გონივრული ვადა იმისთვის, რომ პროექტმა შედეგებს მიაღწიოს და შეძლოს დამოუკიდებლად არსებობის გაგრძელება;
- დ) **პროექტის წარმატებულობის კრიტერიუმების განსაზღვრა და მონიტორინგის მექანიზმის შექმნა:** საპარტნიორო ფონდის მიზანია, ხელი შეუწყოს ამა თუ იმ დარგის, პროდუქტის თუ სერვისის განვითარებას, დაეხმაროს ინოვაციურ, მაღალტექნოლოგიურ ბიზნესს სტარტის აღებაში. იმისთვის, რომ ფონდის მიერ გაწეულმა სამუშაომ მიზანს მიაღწიოს, თითოეულ დაფინანსებულ პროექტს ცხადად უნდა განესაზღვროს, რა ვადაში რა შედეგებს უნდა მიაღწიოს. გარდა შედეგების განსაზღვრისა, აუცილებელია ამ შედეგების მონიტორინგის ეფექტური, არაბიუროკრატიული მექანიზმის შექმნა;
- ე) **მონაწილეობა მენეჯმენტში:** იმისათვის რომ საპარტნიორო ფონდის მიერ დაფინანსებულ ინიციატივას არ მიეცეს საშუალება, ისარგებლოს ადმინისტრაციული რესურსით და, ამგვარად, არაჯანსაღი კონკურენცია გაუწიოს სხვა ბიზნესსუბიექტებს, სახელმწიფო არ უნდა დებულობდეს მონაწილეობას ფონდების მიერ დაფინანსებული პროექტების მართვაში. ნაცვლად ამისა, მას უნდა გააჩნდეს მექანიზმი, წინასწარ განსაზღვრული პერიოდულობით

მონიტორინგი გაუწიოს პროექტის შედეგებს. თუ დასახული შედეგები ვერ იქნება მიღწეული, საპარტნიორო ფონდს უნდა გააჩნდეს მექანიზმი, პროექტიდან გამოვიდეს ეფექტურად, მინიმალური დანახარჯებით.

1.5.2. საპენსიო რეფორმა: მეორე პილარის დანერგვა

საქართველოში ამჟამად მოქმედი კერძო საპენსიო სისტემა ითვალისწინებს საერთაშორისო პრაქტიკაში „მესამე სვეტად“ (Pillar III) ცნობილ მოდელს, რომელიც მთლიანად ნებაყოფლობითია, არ მოიცავს სახელმწიფოს მიერ რაიმე წამახალისებელ მექანიზმებს და შედარებით დერეგულირებულია. აღნიშნული მოდელი, ერთი მხრივ, ნაკლებად პოპულარულია მოსახლეობაში, რადგან არ ითვალისწინებს რაიმე ტიპის საგადასახადო შეღავათს, ხოლო, მეორე მხრივ, შედარებით სუსტად არის რეგულირებული, რის გამოც თან ახლავს მაღალი რისკები დანაზოგების მფლობელთათვის. შესაბამისად, არსებული მოდელი ვერ უზრუნველყოფს გრძელვადიანი, უფრო ხელმისაწვდომი ფინანსური რესურსის აკუმულირებას.

წინამდებარე სტრატეგიით ახალი კერძო საპენსიო სისტემა უნდა შეიქმნას „მეორე სვეტის“ (Pillar II) მოდელის შესაბამისად. ამ მოდელის მიხედვით:

- კერძო საპენსიო ფონდებში ხდება მოქალაქეთა საშემოსავლო გადასახადიდან გარკვეული პროცენტული ნაწილის მიმართვა ისე, რომ მათი საგადასახადო ტვირთი საერთო ჯამში არ იზრდება.
- სახელმწიფო შეიმუშავებს დამატებით საგადასახადო მექანიზმებს, რითაც სტიმულს აძლევს მოქალაქეებს, საკუთარი შემოსავლებიდან დამატებითი სახსრები მიმართონ ფონდებში.
- ერთმანეთისგან უნდა გაიმიჯნოს ფონდები და აქტივების მმართველი კომპანიები, დეტალურად უნდა დარეგულირდეს თითოეული მათგანის საქმიანობა, ასევე, განისაზღვროს რისკების ზღვარი და შესაბამისი სუბიექტების უფლებამოსილებები.
- მიზანშეწონილია, განსაკუთრებით, საწყის ეტაპზე, დაწესდეს შეზღუდვები, რომელთა შესაბამისადაც ფონდების აქტივების დაბანდება შესაძლებელი იქნება მხოლოდ საქართველოს მასშტაბით, რაც უზრუნველყოფს მობილიზებული ფინანსური რესურსების ქვეყნის შიგნით დარჩენას და ეკონომიკის სტიმულირებას.

1.5.3. კაპიტალის ბაზრის განვითარება

დაფინანსების ალტერნატიული წყაროების გაჩენისთვის, ასევე, თანმიმდევრულად უნდა განვითარდეს კაპიტალის ბაზარი. კაპიტალის ბაზრის მეშვეობით თავისუფალი რესურსი ეფექტურად მიიმართება პროდუქტიულ წამოწყებებში. ის, ასევე, ასტიმულირებს დანაზოგებს და ხელს უწყობს ინვესტიციებს, რადგან ინიციატივების დაფინანსება უფრო მოწესრიგებული, სანდო ფორმით ხდება. იმისათვის, რომ ქვეყანაში შეიქმნას საფუძველი კაპიტალის ბაზრის გამართული ფუნქციონირებისთვის, საჭიროა შემდეგი ნაბიჯების გადადგმა:

- ა) **კომპანიებში გამჭვირვალობის წახალისება:** სახელმწიფომ უნდა წახალისოს კაპიტალის ბაზარზე მონაწილეობის მიღების მსურველი კომპანიები, საჯარო გახადონ ფინანსური ანგარიშები. ეს მნიშვნელოვნად გაზრდის ინვესტორების და პოტენციური ინვესტორების ნდობას კომპანიების მიმართ;
- ბ) **კერძო სექტორში კორპორატიული მართვის დახვეწის წახალისება:** ჯეროვანი კორპორატიული მმართველობა კაპიტალის ბაზრის განვითარების წინაპირობაა. ის, თუ როგორ არის განაწილებული უფლებები და პასუხისმგებლობები კომპანიაში, როგორ მიიღება გადაწყვეტილებები, რა უფლებებით სარგებლობენ უმრავლესი და უმცირესი აქციონერები, განსაზღვრავს ინვესტორის სურვილს, შეიძინოს წილი/აქცია კომპანიაში კაპიტალის ბაზრის მეშვეობით. კაპიტალის ბაზრის განვითარების პროცესში მნიშვნელოვანია, რომ სახელმწიფომ წახალისოს კომპანიები, დახვეწონ კორპორატიული მართვა;
- გ) **სარეიტინგო სააგენტოების მოზიდვა:** კაპიტალის ბაზრის განვითარებისთვის ქვეყანაში სასურველია, არსებობდეს ფასიანი ქაღალდების შეფასების სისტემა. სახელმწიფოს როლია, კოორდინაცია გაუწიოს ადგილობრივი კომპანიის ბაზარზე ან პირდაპირი გზით საქართველოში საერთაშორისო სარეიტინგო კომპანიის შემოსვლას;
- დ) **საფონდო ბირჟის განვითარება:** საფონდო ბირჟა არის ინსტრუმენტი, რომელიც აუცილებელია კაპიტალის ბაზრისთვის და რომელიც უზრუნველყოფს საჯარო ფასიანი ქაღალდებით მოწესრიგებულად ვაჭრობას. მისი განვითარებისთვის, პირველ რიგში, საჭიროა, შეიქმნას სათანადო საკანონმდებლო და მარეგულირებელი ბაზა, რომელიც კომპანიებს შეუქმნის პირობებს, განათავსონ ფასიანი ქაღალდები ბირჟაზე.

1.5.4. ეროვნული დანაზოგების ზრდა

საქართველოში ეროვნული დანაზოგები მთლიანი შიდა პროდუქტის 16.7%-ს შეადგენს (2012 წელი, საქართველოს ეროვნული ბანკის მონაცემი). ეს მაჩვენებელი მნიშვნელოვნად დაბალია სხვა, მსგავსი ეკონომიკის მქონე ქვეყნების მაჩვენებლებთან შედარებით. ეროვნული დანაზოგების სიმცირე უარყოფითად აისახება ფინანსური რესურსის ხელმისაწვდომობაზე. ეროვნული დანაზოგების მაჩვენებლის გაზრდა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია განვითარების ამ ეტაპზე, როდესაც ეკონომიკური ზრდა მოითხოვს მნიშვნელოვან ინვესტიციებს სხვადასხვა მიმართულებით. ეროვნული დანაზოგების გაზრდისთვის შემდეგი ამოცანებია გადასაჭრელი:

- ა) **ფინანსური განათლების დონის ზრდა მოსახლეობაში:** საჭიროა, სახელმწიფომ გაზარდოს მოსახლეობის ფინანსური განათლების დონე, რათა მათ შეძლონ, უკეთ მართონ ფინანსები და, შესაბამისად, მეტად გააზრებული ჰქონდეთ დაზოგვის მნიშვნელობა. ამ მიმართულებით უნდა განხორციელდეს მოკლევადიანი და გრძელვადიანი პროექტები:
- მოკლევადიანი პროგრამა: სახელმწიფომ უნდა აწარმოოს აქტიური საინფორმაციო კამპანია, რომელიც მოუწოდებს მოსახლეობას დაზოგვისკენ და ნათლად აღწერს დაზოგვის სარგებელს. გარდა ამისა, პროგრამა გააცნობს მოსახლეობას, რა ტიპის დანაზოგები არსებობს დღეს ბაზარზე და რომელი რა შემთხვევისთვისაა მიზანშეწონილი;
  - გრძელვადიანი პროგრამა: სახელმწიფომ უნდა იზრუნოს, რომ საწყისი განათლების პროგრამაში ინტეგრირდეს ფინანსური განათლების საფუძვლები. ამგვარი მიდგომით

მოქალაქეებს ადრეული ასაკიდან განუვითარდებათ საბაზისო ეკონომიკური ჩვევები და მათთვის უფრო ადვილი იქნება ფინანსური ინსტრუმენტების გამოყენება;

ბ) **ნაღდი ფულის ჩანაცვლება ელექტრონული ფულით:** ეროვნული დანაზოგების ზრდის ერთ-ერთი ეფექტური მეთოდია მიმოქცევაში არსებული ნაღდი ფულის ჩანაცვლება ელექტრონული ფულით. ამ დროს ხდება მოსახლეობის ხელთ არსებული დანაზოგების ნაღდი ფორმიდან ელექტრონულში გადასვლა და ამ თანხების აკუმულირება საფინანსო ინსტიტუტებში. ამისათვის საჭიროა:

(ა) ინტენსიური საინფორმაციო კამპანია, რომელიც წახალისებს როგორც მომხმარებელს, ისე, პროდუქტის/სერვისის მიმწოდებელს, გამოიყენოს ელექტრონული ფული;

(ბ) შეიქმნას მექანიზმი, რომელიც მოტივაციას გაუჩენს დამსაქმებლებს, ხელფასები გასცენ ელექტრონულად. შესაძლებელია, ხელფასების გაცემა ელექტრონულად უფრო მიმზიდველი გახდეს, ვიდრე ნაღდი ფულით.

ამოცანა 1.6. საჯარო სამსახურების და ბუნებრივი მონოპოლიების ეფექტურობის ზრდა

ქვეყნის ბიზნესგარემოს მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს ისეთი საჯარო სამსახურების ეფექტური, გამართული მუშაობა, როგორებიცაა: სასაზღვრო გამშვები პუნქტები, საჯარო რეესტრი, საბაჟო პუნქტები, საგადასახადო სამსახური და სხვა.

კრიტიკულად მნიშვნელოვანია, რომ მოხმარებელმა ამ სამსახურებში მიიღოს მაღალი ხარისხის მომსახურება. მომსახურების მაღალ ხარისხში იგულისხმება, როგორც სერვისის პლუსი², ისე, კომპეტენცია.

გარდა საჯარო სამსახურებისა, აუცილებელია, ბუნებრივმა მონოპოლიებმა გააუმჯობესონ მეწარმეების მომსახურების ხარისხი და მომსახურების მიწოდებისას მინიმალური ბიუროკრატიული ბარიერები შეუქმნან ინვესტორებს.

მომსახურების ხარისხის დახვეწას დიდწილად განაპირობებს ელექტრონულ სისტემებზე გადასვლა. ამიტომ აუცილებელია, საჯარო სამსახურებში გაგრძელდეს და 2020 წლისთვის დასრულდეს ელექტრონულ სისტემებზე გადასვლის პროცესი. ამ პროცესში გარდა საჯარო სამსახურებისა, უნდა ჩაერთონ ბუნებრივი მონოპოლიებიც.

ეს განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, როდესაც ქვეყნის ეკონომიკური სტრატეგიაა რეგიონული მიზიდულობის ცენტრად ქცევა. სწორედ ამიტომ, ყველა საჯარო სამსახურში თუ ბუნებრივ მონოპოლიაში, რომელთანაც ბიზნესსუბიექტს, ინვესტორს უწევს შეხება, განსაკუთრებით უნდა კონტროლდებოდეს მომსახურების ხარისხი.

² სერვისის პლუსში იგულისხმება მომხმარებლის მომსახურების სტანდარტი: თავაზიანობა, კეთილგანწყობა, დახმარების აღმოჩენისთვის მზადყოფნა, სწრაფი და არაბიუროკრატიული მომსახურება.

ამოცანა 1.7. ბიზნესსა და მთავრობას შორის კომუნიკაციის ფორმალიზებული სისტემის შექმნა

ბიზნესსა და მთავრობას შორის აუცილებელია, არსებობდეს სისტემაში მოყვანილი, ფორმალიზებული კომუნიკაცია. მექანიზმმა უნდა უზრუნველყოს ეკონომიკურ საკითხებზე ბიზნესსექტორისგან უკუკავშირის მიღება და მისი ჩართვა ეკონომიკური გადაწყვეტილებების მიღებაში.

კომუნიკაციის ფორმალიზების და სისტემაში მოყვანის გზები:

- ა) **ასოციაციების განვითარების ხელშეწყობა:** დარგობრივი და კლასტერული ასოციაციების გაძლიერებით ხელისუფლება შეძლებს, შექმნას კერძო სექტორის განვითარების ძლიერი ინსტიტუციური საფუძველი. ძლიერი ბიზნესასოციაციები შეძლებენ, დაეხმარონ კომპანიებს სამთავრობო სტრუქტურებთან ურთიერთობაში, საექსპორტო ბაზრების შესწავლასა და ზოგადი ბიზნეს-ადმინისტრაციული თუ განვითარებასთან დაკავშირებული ამოცანების გადაჭრაში. ასოციაციების გაძლიერების მიზნით, სახელმწიფოს შეუძლია: (1) დანერგოს პროფესიული განვითარების პროგრამა, რომლის მეშვეობითაც ადგილობრივი ბიზნესასოციაციების წარმომადგენლები გაივლიან სტაჟირებას წარმატებული ქვეყნების ანალოგიურ ასოციაციებში. სტაჟირების პროგრამა უნდა გაგრძელდეს განსაზღვრული პერიოდის მანძილზე, მაგალითად ხუთი წელი, რათა ასოციაციები არ გახდნენ სახელმწიფოს მხარდაჭერაზე დამოკიდებული, არამედ იქცნენ თვითკმარ ორგანიზაციებად, (2) ტექნიკური დახმარება გაუწიოს ასოციაციებს დარგობრივი თუ სხვა ბიზნესის განვითარებისთვის საჭირო კვლევების ჩატარებაში (3) აქტიური და ფორმალიზებული სახე მისცეს ასოციაციების ჩართულობას დარგობრივი სტრატეგიების შემუშავების პროცესში;
- ბ) **ეკონომიკური გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში ბიზნესსექტორის ჩართულობის უზრუნველყოფა კანონმდებლობით:** ბიზნესსექტორი, ბიზნესგაერთიანებების სახით, უნდა იყოს ყველა იმ კომისიისა თუ სამუშაო ჯგუფის წევრი, რომელიც ეხება ქვეყნის ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავებას;
- გ) **ხელისუფლებასა და ბიზნესს შორის მუდმივი კომუნიკაცია:** საჭიროა, რომ ხელისუფლებამ და ბიზნესმა ყოველწლიურად, სამუშაო კონფერენციის ფორმატში, გამოავლინონ ბიზნესსექტორისთვის მნიშვნელოვანი საკითხები და დასახონ ამ საკითხების მოგვარების გზები. ასევე, შეაჯამონ განვლილი წელი და შეაფასონ ურთიერთთანამშრომლობის შედეგები.

კომუნიკაციის ფორმალიზება და სისტემაში მოყვანა უზრუნველყოფს ხელისუფლების მიერ ინფორმირებული გადაწყვეტილებების მიღებას, რაც, თავისთავად, დადებითად აისახება გადაწყვეტილებების ხარისხსა და ეკონომიკურ განვითარებაზე.

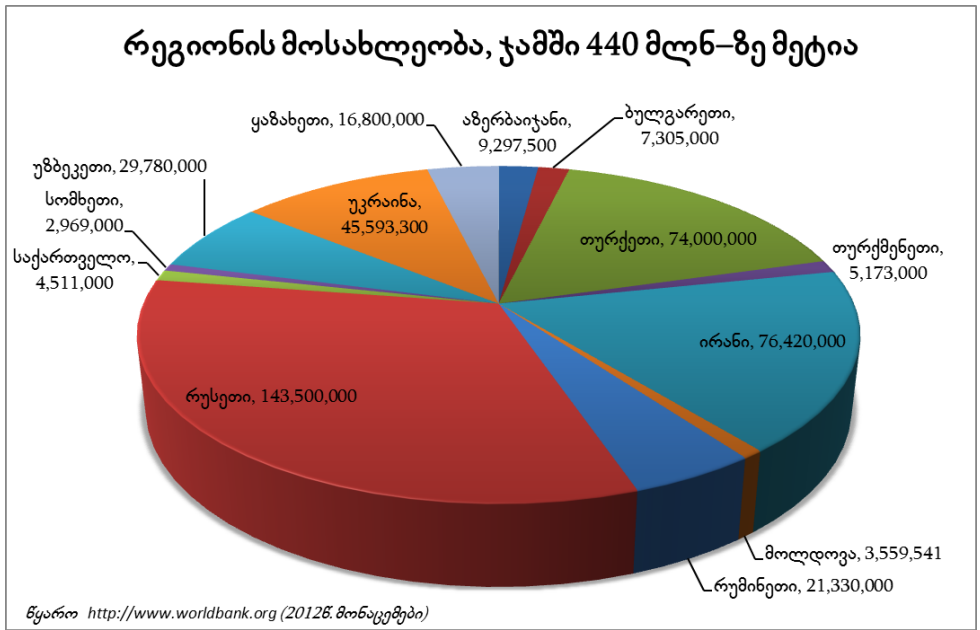

ამოცანა 2. საქართველოს ჩამოყალიბება რეგიონული მიზიდულობის ცენტრად

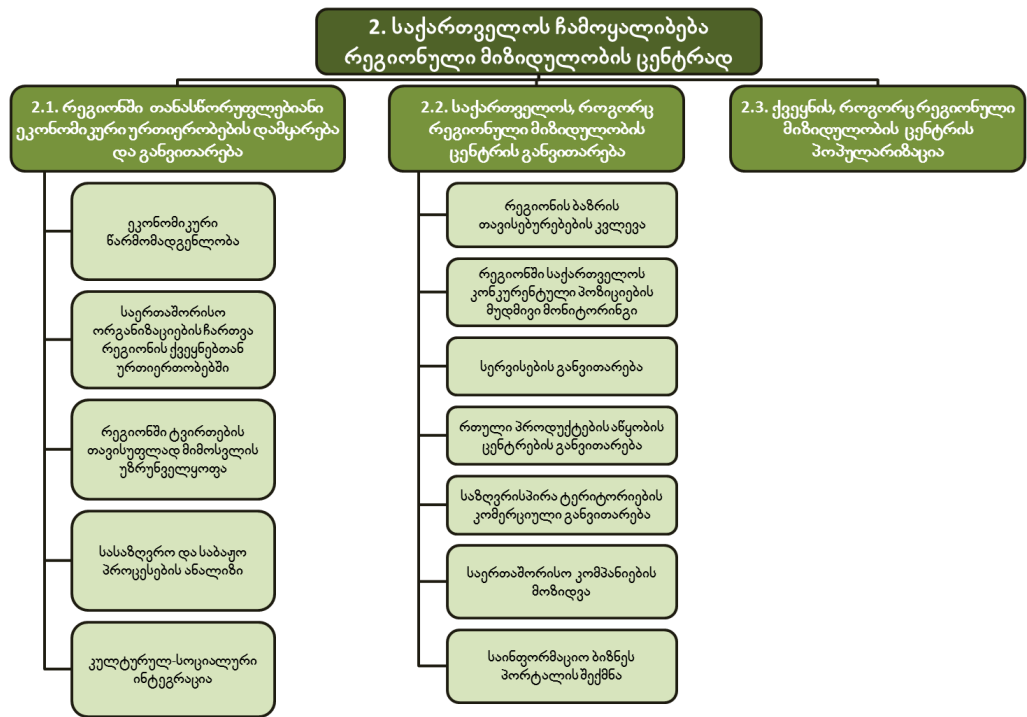
საქართველოს, როგორც რეგიონული ცენტრის როლისა და ამოცანის გააზრებისთვის საჭიროა რეგიონის შესახებ სრული ინფორმაციის ფლობა. რეგიონში იგულისხმება ის გეოგრაფიული არეალი, რომელიც, თავისი მოცულობით, წარმოადგენს მიმზიდველ ბაზარს ინვესტიციებისთვის. რეგიონი, საქართველოს გარდა, მოიცავს შავი ზღვის და კასპიის ზღვის აუზების 12 ქვეყანას: აზერბაიჯანს, ბულგარეთს, თურქეთს, თურქმენეთს, ირანს, მოლდოვას, რუმინეთს, რუსეთს, სომხეთს, უზბეკეთს, უკრაინასა და ყაზახეთს. ამ ქვეყნების მოსახლეობის ჯამური რაოდენობა, საქართველოს მოსახლეობის ჩათვლით, 440 მილიონზე მეტს შეადგენს, რაც, ცხადია, უაღრესად მიმზიდველია ნებისმიერი, ექსპორტსა და განვითარებაზე ორიენტირებული ადგილობრივი თუ საერთაშორისო კომპანიისთვის (რეგიონის ქვეყნების ეკონომიკური მაჩვენებლები მოცემულია დანართებში: 3, 4 და 5). საქართველომ, ნებისმიერი პოლიტიკური თუ ეკონომიკური აქტივობისას უნდა გაითვალისწინოს ბაზრის თავისებურებები და შეასრულოს მიზიდულობის ცენტრის ფუნქცია.

სურათი 4. რეგიონის რუკა

სურათი 5. რეგიონის ბაზრის სტრუქტურა ქვეყნების მიხედვით

სურათი 6. საქართველოს ეკონომიკური სტრატეგიის მეორე ამოცანის, საქართველოს რეგიონული მიზიდულობის ცენტრად ჩამოყალიბების სექმატური გამოსახულება

ამოცანა 2.1. რეგიონში თანასწორუფლებიანი ეკონომიკური ურთიერთობების დამყარება და განვითარება

რეგიონის ქვეყნებთან ეკონომიკური ურთიერთობების განვითარება ერთ-ერთი პრიორიტეტული საკითხი უნდა იყოს პოლიტიკურ დღის წესრიგში. საჭიროა, რეგიონის ქვეყნებთან მუდმივად განიხილებოდეს ურთიერთთანამშრომლობის გზები, რათა რეგიონში დამყარდეს თანასწორი, პარტნიორული ურთიერთობები. გარდა დიპლომატიური ძალისხმევისა, ეკონომიკური თანამშრომლობის გაუმჯობესებისა და გადრმავეებისთვის შემდეგი ამოცანების გადაჭრაა საჭირო:

2.1.1 ეკონომიკური წარმომადგენლობა

მნიშვნელოვანია, რომ რეგიონის ყველა ქვეყანაში ფუნქციონირებდეს საქართველოს ოფიციალური წარმომადგენლობა, რომელიც აქტიურად იმუშავებს ამ ქვეყნებში ეკონომიკური ურთიერთობების ჩამოყალიბებასა და განმტკიცებაზე (იხ. გვ. 45.).

2.1.2 საერთაშორისო ორგანიზაციების ჩართვა რეგიონის ქვეყნებთან ურთიერთობაში

იმისთვის, რომ კიდევ უფრო გაძლიერდეს რეგიონში ეკონომიკური საკითხების მოგვარებაზე მიმართული ძალისხმევა, საჭიროა საქართველოს ხელისუფლებამ პროცესში აქტიურად ჩართოს ისეთი გავლენიანი საერთაშორისო ინსტიტუტები, როგორებიცაა: მსოფლიო ბანკი, საერთაშორისო სავალუტო ფონდი, ევროპის რეკონსტრუქციისა და განვითარების ბანკი, მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაცია და საერთაშორისო საფინანსო კორპორაცია.

2.1.3 რეგიონში ტვირთების თავისუფლად მიმოსვლის უზრუნველყოფა:

მთავრობის ეკონომიკური გუნდი და საგარეო საქმეთა სამინისტრო კოორდინირებულად და აქტიურად უნდა მუშაობდნენ იმ პრობლემების აღმოჩენასა და გადაჭრაზე, რომლებიც რეგიონში ქვეყნებს შორის საქონლის და ტვირთების თავისუფალ გადაადგილებას უქმნის საფრთხეს და ამცირებს საქართველოს კონკურენტუნარიანობას სხვა მარშრუტებთან შედარებით. რეგიონში, განსაკუთრებით, მეზობელ ქვეყნებში, ტვირთების თავისუფლად მოძრაობა მაქსიმალურად მოკლე დროში უნდა იყოს უზრუნველყოფილი. ამისთვის მთავრობამ ინტენსიურად და პროაქტიულად უნდა იმუშაოს მეზობელი ქვეყნების შესაბამის უწყებებთან.

2.1.4 სასაზღვრო და საბაჟო პროცესების ანალიზი

საჭიროა, დეტალურად გაანალიზდეს სასაზღვრო და საბაჟო პროცესები და პროცედურები. ამ კვლევის შედეგად ისე უნდა მოეწყოს სასაზღვრო-საბაჟო პუნქტები მეზობელ ქვეყნებთან, რომ მნიშვნელოვნად გაიზარდოს მათი გამტარობა როგორც საქართველოს, ისე, მეზობელი ქვეყნების სასაზღვრო-გამშვებ პუნქტებზე.

2.1.5 კულტურულ-სოციალური ინტეგრაცია:

იმისთვის, რომ საქართველო გახდეს რეგიონის მიზიდულობის ცენტრი, ასევე, კრიტიკულად მნიშვნელოვანია რეგიონის ქვეყნებთან სოციალურ-კულტურული და ინტელექტუალური ინტეგრაცია. ინტეგრაციას ხელს შეუწყობს სხვადასხვა კულტურული და სასწავლო გაცვლითი პროგრამის შემუშავება და დანერგვა. პროგრამის მეშვეობით, ამ ქვეყნების წამყვანი ინტელექტუალური თუ კულტურული პოტენციალის მქონე მოქალაქეები შეძლებენ, ეწვიონ

საქართველოს როგორც აკადემიური, ისე, პროფესიული გამოცდილების გაზიარებისა და გამდიდრებისთვის.

ამოცანა 2.2. საქართველოს, როგორც რეგიონული მიზიდულობის ცენტრის განვითარება რეგიონის ბაზრების თავისებურების გათვალისწინებით

იმისთვის, რომ საქართველომ შეძლოს რეგიონში მიზიდულობის ცენტრის როლის შესრულება, აუცილებელია, სახელისუფლებო მმართველობის ყველა დონეზე ეკონომიკური გადაწყვეტილებები მიიღებოდეს ამ კონცეფციის შესაბამისად. ამ მიზნის მისაღწევად შემდეგი ნაბიჯებია გადასადგმელი:

2.2.1 რეგიონის ბაზრის თავისებურებების კვლევა

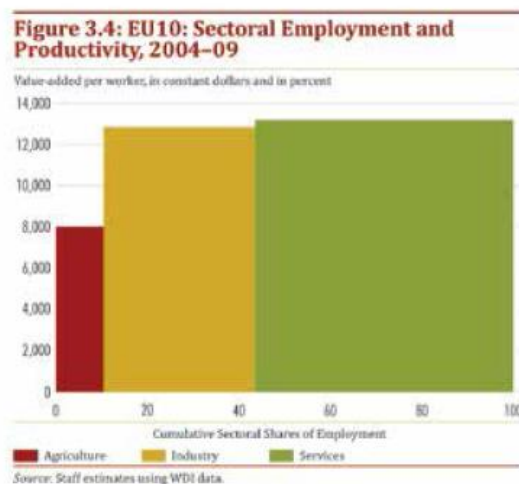
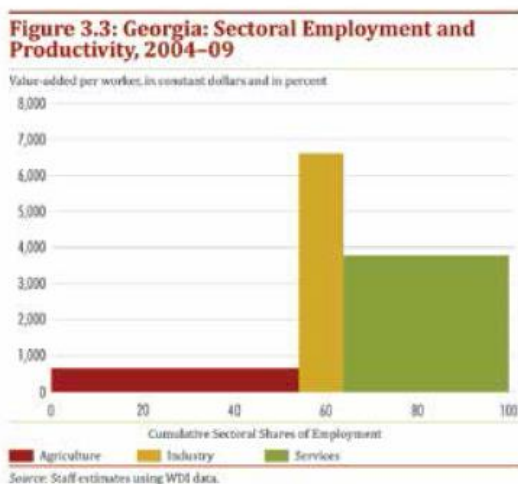
ყველაზე მნიშვნელოვანი და უპირველესი ამოცანა, რომელიც ხელისუფლებამ უნდა გადაჭრას, არის რეგიონის თავისებურებების კვლევა. კვლევამ უნდა გამოავლინოს ის პროდუქტები/სერვისები, რომლებზეც ამ ქვეყნებში ყველაზე დიდი მოთხოვნაა და ნაწილობრივ კმაყოფილდება იმპორტით. რეგიონის თავისებურებებიდან გამომდინარე, უნდა შეირჩეს დარგები, რომელთა განვითარებასაც დიდი საექსპორტო პოტენციალი აქვს და შემუშავდეს ამ დარგების განვითარების ხელშეწყობის გეგმა.

2.2.2 რეგიონში საქართველოს კონკურენტული პოზიციების მუდმივი მონიტორინგი

რეგიონული მიზიდულობის ცენტრის კონცეფციის გასაავითარებლად კრიტიკულად მნიშვნელოვანია, საქართველო რეგიონში იყოს ყველაზე მიმზიდველი ადგილი ბიზნესის კეთების თვალსაზრისით. ამისათვის საჭიროა, ხელისუფლებამ მუდმივად იცოდეს, რა უპირატესობებს და ნაკლოვანებებს ფლობს რეგიონის სხვა ქვეყნებთან შედარებით ისეთ საკითხებში, როგორებიცაა საგადასახადო გარემო, რეგულაციები, საჯარო სამსახურების გამართულობა და სხვა. ეს ინფორმაცია სახელმწიფოს დაეხმარება, შეინარჩუნოს კონკურენტული უპირატესობა და აღმოფხვრას ნაკლოვანებები.

2.2.3 სერვისების განვითარება რეგიონული თავისებურებების კვლევის საფუძველზე

სერვისები წარმოადგენს მიმართულებას, რომელიც უზრუნველყოფს როგორც დასაქმებას, ასევე, სწრაფ ეკონომიკურ ზრდას. ქვემოთ მოყვანილი დიაგრამა ცხადყოფს, რომ წარმოებასა და სერვისებს შორის სერვისები მეტად აღწევს ორივე მიზანს: დასაქმებას და ეკონომიკურ ზრდას. სწორედ ამიტომ წინამდებარე ეკონომიკური სტრატეგიით ხელი უნდა შეეწყოს ისეთი სერვისების განვითარებას, რომლებიც ერგება რეგიონის საჭიროებებს და არის მაღალი დამატებითი ღირებულების მატარებელი.

სურათი 7. მსოფლიო ბანკი, ქვეყნის ეკონომიკური მემორანდუმი, ივლისი, 2013.

2.2.4 რთული პროდუქტების აწყობის ცენტრების განვითარება

ხელისუფლებამ ხელი უნდა შეუწყოს იმ პროდუქტების აწყობის განვითარებას, რომლებიც:

- (1) აკმაყოფილებს რეგიონის მოთხოვნებს რეგიონის თავისებურებების კვლევის საფუძველზე (იხ. ამოცანა 2.2. ა);
- (2) ითვლება ინოვაციურ პროდუქტებად და მათი საქართველოში აწყობით ადგილობრივ მუშახელს განუვითარდება მაღალტექნოლოგიური უნარები;
- (3) აქვს ე. წ. კლასტერული განვითარების პოტენციალი, რაც გულისხმობს, პროდუქტის აწყობასთან ერთად, მისი გარკვეული კომპონენტების ადგილობრივად წარმოების განვითარებას.

2.2.5 საზღვრისპირა ტერიტორიების კომერციული განვითარება

სახელმწიფომ ხელი უნდა შეუწყოს და კოორდინირება გაუწიოს სასაზღვრო-გამშვები პუნქტების გარშემო ისეთი კომერციული ობიექტების განვითარებას, რომლებიც მოსაზღვრე ქვეყნების მოსახლეობას მიაწვდის მათთვის საჭირო/სასურველ მომსახურებას და პროდუქტს. ამ პროცესში სახელმწიფომ უნდა შეასრულოს ფასილიტატორის როლი და უზრუნველყოს ეს ტერიტორიები კომერციული განვითარებისთვის საჭირო ინფრასტრუქტურით.

2.2.6 საერთაშორისო კომპანიების მოზიდვა

ხელისუფლების ეკონომიკურმა გუნდმა მიზანმიმართულად უნდა იმუშაოს საქართველოში რეგიონული წარმომადგენლობების მოზიდვაზე. ამ მიმართულებით გადაწყვეტია ხელისუფლების პროაქტიულობა. ეკონომიკური გუნდი მუდმივად უნდა ხვდებოდეს წამყვან საერთაშორისო კომპანიებს და იკვლევდეს, რა პირობები ესაჭიროებათ მათ, რათა საქართველო განიხილონ რეგიონულ ცენტრად და საკუთარი წარმომადგენლობები დააარსონ ქვეყანაში.

2.2.7 საინფორმაციო ბიზნესპორტალის შექმნა

იმისათვის, რომ ქვეყანაში ინვესტორს გაუადვილდეს საქმის წარმოება და მისთვის მარტივი იყოს ბიუროკრატიულ პროცესებთან გამკლავება, საჭიროა შეიქმნას ერთიანი ბიზნესპორტალი, რომელიც დაინტერესებულ პირს მიაწვდის ინფორმაციას საქართველოზე, მის ეკონომიკაზე და, რაც მთავარია, იქნება პრაქტიკული სახელმძღვანელო, სადაც მითითებული იქნება სად, რა ვადაში და რა ფასად შეუძლია მეწარმეს, მიიღოს ესა თუ ის საჯარო სერვისი.

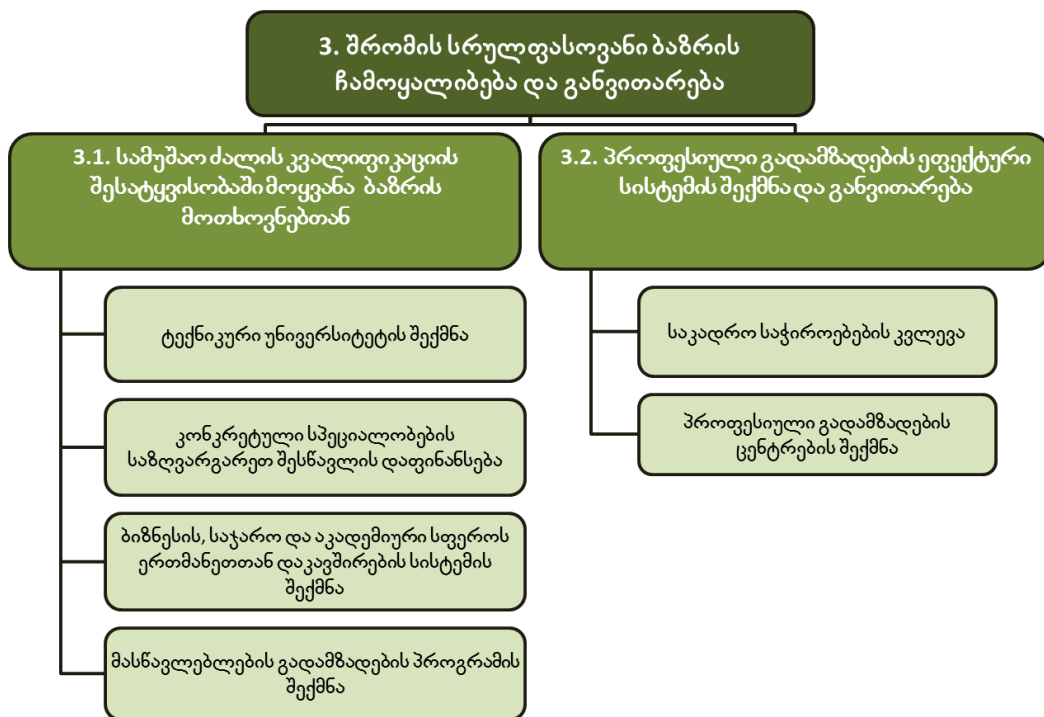
ამოცანა 2.3. ქვეყნის, როგორც რეგიონული მიზიდულობის ცენტრის პოპულარიზაცია

რეგიონული მიზიდულობის ცენტრად ჩამოყალიბების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ამოცანა ქვეყნის შესაბამისი ბრენდინგი და პოზიციონირებაა. იმისთვის, რომ საქართველომ შეძლოს, შეიქმნას და დაიმკვიდროს რეგიონის ცენტრის იმიჯი, მასშტაბური სამუშაოები იქნება ჩასატარებელი.

არსებითია, რომ ქვეყნის პოპულარიზების სტრატეგია სრულად ესადაგებოდეს რეგიონული ცენტრის კონცეფციას. ამ სტრატეგიით რამდენიმე მიზნობრივ ჯგუფთან არის სამუშაო, რათა მათ საქართველო აღიქვან, როგორც რეგიონში ყველაზე მიზიდველი ქვეყანა ბიზნესის კეთებისა და მომსახურებისა თუ პროდუქტების შექმნის თვალსაზრისით. ეს ჯგუფებია:

- ა) რეგიონის ქვეყნების ინვესტორები;
- ბ) რეგიონის მომხმარებლები;
- გ) საერთაშორისო კომპანიები;
- დ) ეკონომიკურ და ფინანსურ პოლიტიკაზე მომუშავე ორგანიზაციები (მსოფლიო ბანკი, საერთაშორისო სავალუტო ფონდი, საერთაშორისო საფინანსო კორპორაცია, ევროპის რეკონსტრუქციისა და განვითარების ბანკი).

ამოცანა 3. შრომის სრულფასოვანი ბაზრის ჩამოყალიბება და განვითარება

სურათი 8. საქართველოს ეკონომიკური სტრატეგიის მესამე ამოცანის, შრომის სრულფასოვანი ბაზრის ჩამოყალიბების და განვითარების სტრატეგიული გამოსახულება

დღეს საქართველოს ეკონომიკისთვის ერთ-ერთი კრიტიკული გამოწვევა შრომის ბაზრის მოწესრიგებაა. შრომის ბაზარზე მიწოდება არ შეესაბამება ბაზრის მოთხოვნებს, რაც არა მხოლოდ მნიშვნელოვნად ამცირებს ქვეყნის პროდუქტიულობას, არამედ, ასევე, ზრდის ადამიანურ რესურსებზე გაწეულ ხარჯებს (ხშირ შემთხვევაში, საჭირო ხდება ამა თუ იმ სპეციალისტის მოწვევა სხვა ქვეყნიდან, რაც დიდ დანახარჯებთან არის დაკავშირებული). ეს ყველაფერი კი ნეგატიურად აისახება ქვეყნის კონკურენტუნარიანობაზე როგორც მსოფლიო, ისე, რეგიონის მასშტაბით. შრომის ბაზრის ნაკლოვანებების აღმოსაფხვრელად და მის გასავითარებლად საჭიროა შემდეგი ამოცანების გადაჭრა:

ამოცანა 3.1. სამუშაო ძალის კვალიფიკაციის ამაღლება და ბაზრის მოთხოვნებთან შესატყვისობაში მოყვანა

შრომის ბაზრის ერთი-ერთი ნაკლოვანებაა სამუშაო ძალის კვალიფიკაციის შეუსაბამობა ბაზრის მოთხოვნებთან. ამ ნაკლოვანებას რამდენიმე გამოწვევი მიზეზი აქვს, ერთ-ერთია

საგანმანათლებლო სისტემის არაეფექტურობა. ქვემოთ მოყვანილია ამოცანა 3.1-ის გადაჭრის გზები:

3.1.1. ტექნიკური უნივერსიტეტის შექმნა (ახლის ან არსებულის ბაზაზე)

იმისათვის, რომ ქვეყანამ შეძლოს ცოდნაზე დაფუძნებული ეკონომიკის ერაში კონკურენტული პოზიციები მოიპოვოს და შეინარჩუნოს, საჭიროა ტექნიკური და საბუნებისმეტყველო მეცნიერებების სწავლება შეესაბამებოდეს თანამედროვე მოთხოვნებს. ამისთვის საჭიროა, საქართველოში, წამყვან საერთაშორისო უნივერსიტეტთან პარტნიორობით, განვითარდეს ტექნიკური უნივერსიტეტი. აღნიშნული პარტნიორობა შესაძლებელს გახდის, დროულად მოხდეს საერთაშორისო ცოდნისა და პრაქტიკის ტრანსფერი საქართველოში. გარდა ამისა, საჭიროა, უმაღლეს სასწავლო დაწესებულებებში გადაიჭრას ჭარბი მიწოდების პრობლემა.

3.1.2. კონკრეტული სპეციალობების საზღვარგარეთ შესწავლის დაფინანსება

საჭიროა, სახელმწიფომ დაადგინოს, რა სპეციალობებია დეფიციტური ბაზარზე და რა მოცულობის მოთხოვნაა მათზე. შემდეგ კი ამ მონაცემების მიხედვით დააფინანსოს დეფიციტური სპეციალობების საზღვარგარეთ შესწავლა. აუცილებელია, შეიქმნას მექანიზმი, რომელიც უზრუნველყოფს ამ ადამიანების უკან დაბრუნებას და დასაქმებას, რადგან სხვა შემთხვევაში აღნიშნული პროექტით ხელი შეეწყობა ინტელექტის გადინებას ქვეყნიდან და რეალური ეკონომიკური შედეგი არ მიიღწევა. ამასთანავე, სახელმწიფო სტიპენდიანტს უნდა მიეცეს არჩევნის თავისუფლება: დაბრუნდეს ქვეყანაში ან დააბრუნოს მასზე გაცემული სტიპენდია წინასწარ განსაზღვრულ ვადაში.

3.1.3. უმაღლესი სასწავლებლების სარეიტინგო სისტემების ჩამოყალიბება

ქვეყანაში არსებული უმაღლესი სასწავლებლების სანდო რეიტინგების არსებობა ხელს შეუწყობს მათი ხარისხის გაუმჯობესებას. ამგვარი რეიტინგების შედგენა გამოცდილი პრაქტიკაა მსოფლიოს განვითარებულ ქვეყნებში. მათი მეშვეობით სწავლის მსურველები ერთმანეთს ადარებენ სასწავლო დაწესებულებებს სწავლების ხარისხის, სასწავლო პროგრამებისა თუ დასაქმების პერსპექტივების მიხედვით. რეიტინგები, ერთი მხრივ, უფრო ინფორმირებულს ხდის მოხმარებელს და, მეორე მხრივ, აღვივებს ჯანსაღ კონკურენციას სასწავლო დაწესებულებებს შორის. ამ მიზეზთა გამო სახელმწიფომ ხელი უნდა შეუწყოს ქვეყანაში ასეთი სარეიტინგო სისტემების ჩამოყალიბებას.

3.1.4. ბიზნესის, საჯარო და აკადემიური სფეროს ერთმანეთთან დაკავშირების სისტემის შექმნა

ამ სისტემის შექმნა აუცილებელია, რათა ქვეყნის საგანმანათლებლო პოლიტიკა თანხვედრაში იყოს ქვეყნის ეკონომიკურ სტრატეგიასთან. სისტემამ უნდა უზრუნველყოს, რომ:

- (1) აკადემიურმა სფერომ იცოდეს, რა მოთხოვნებია კერძო სექტორში და დასაქმებისთვის რა კრიტერიუმებს უნდა აკმაყოფილებდეს კურსდამთავრებული,
- (2) მთავრობამ იცოდეს, ბიზნესის განვითარების რა ტენდენციები არსებობს და როგორ უნდა შეუსაბამოს მას განათლების სისტემა.

3.1.5. მასწავლებლების გადამზადების პროგრამის შექმნა

საგანმანათლებლო პრობლემის დროულად და ხარჯების თვალსაზრისით ოპტიმალურად გადასაჭრელად, საჭიროა შემუშავდეს მასწავლებელთა/ლექტორთა გადამზადების პროგრამა, რომლის მიზანიც იქნება ეფექტურად გაზარდოს ქვეყანაში მაღალკვალიფიციური მასწავლებლების /ლექტორების რაოდენობა პრიორიტეტულ დარგებში. ამისათვის საჭიროა:

- საწყის ეტაპზე პრიორიტეტულ დარგებში სამაგისტრო ან დოქტორის ხარისხის მოსაპოვებლად საზღვარგარეთ (წამყვან უნივერსიტეტებში) გაიზავნონ შერჩეული მასწავლებლები/ლექტორები;
- საზღვარგარეთ ხარისხის მოპოვების შემდეგ მასწავლებლებმა/ლექტორებმა მიღებული ცოდნა გაუზიარონ სხვადასხვა სასწავლო დაწესებულების ლექტორებს, რათა მაქსიმალურად მოკლე დროში დაგროვდეს ქვეყანაში კვალიფიციური ლექტორების კრიტიკული მასა.

ამოცანა 3.2. პროფესიული გადამზადების ეფექტური სისტემის შექმნა და განვითარება

იმისათვის, რომ გადამზადების სისტემა იყოს ეფექტური, საჭიროა გარკვეული ნაბიჯები გადაიდგას როგორც ბაზრის მოთხოვნის, ისე, მიწოდების მხარეს. ასევე, საჭიროა ამ მიმართულებით მიღებული გადაწყვეტილებები იყოს ინფორმირებული ანუ ეფუძნებოდეს წინასწარ ჩატარებულ კვლევას. პროფესიული გადამზადების ეფექტური სისტემის შესაქმნელად საჭიროა შემდეგი ამოცანების გადაჭრა:

3.2.1. საკადრო საჭიროებების კვლევა

უნდა იქნეს გამოკვლეული, ყველაზე მეტად რა უნივერსალური უნარების და კონკრეტული ცოდნის ნაკლებობას განიცდის სამუშაო ძალა (მაგ.: ინგლისური, მომსახურება და სხვა).

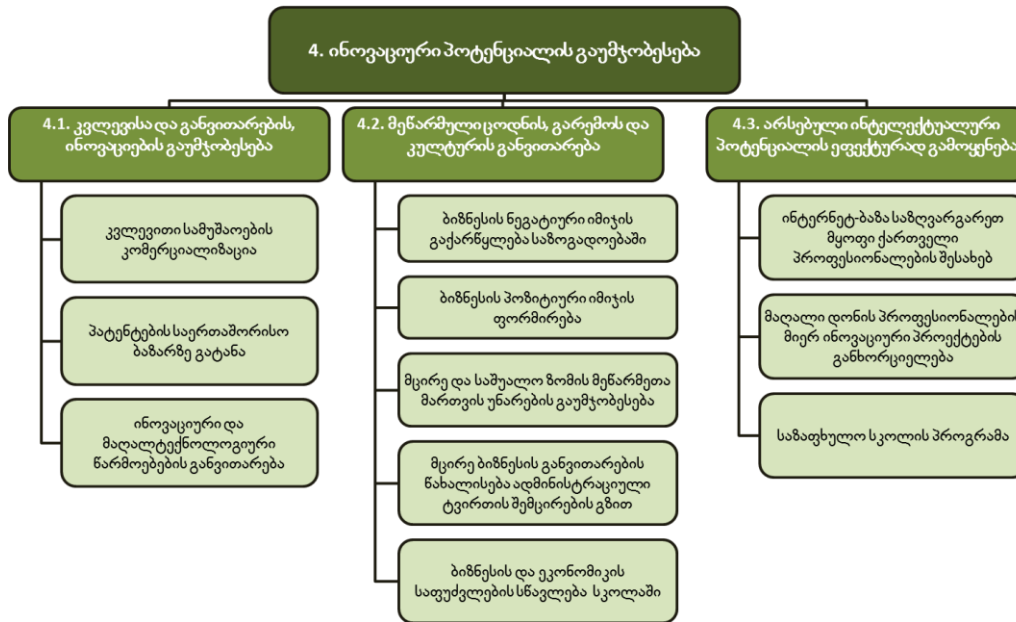
3.2.2. პროფესიული გადამზადების ცენტრების შექმნა

ამ პროცესში სახელმწიფომ უნდა შეასრულოს კოორდინატორის როლი. იმისთვის, რომ გადამზადების ცენტრები იყოს შედეგის მომტანი, საჭიროა მას ოპერირებას უწყვეტად კერძო სექტორი. პროფესიული გადამზადების ცენტრის ეფექტურობისთვის უნდა შესრულდეს შემდეგი პირობები:

- ცენტრი უნდა აკმაყოფილებდეს სწავლების სტანდარტს, რომელიც აღიარებულია დამსაქმებლების მიერ;
- ცენტრი სტუდენტებს მხოლოდ სტანდარტიზებული ტესტის საფუძველზე უნდა იღებდეს. გამოცდა უნდა იყოს კონკურენტული და ტარდებოდეს ისეთი ცენტრის მიერ, როგორცაა, მაგალითად, გამოცდების ეროვნული ცენტრი;

- ცენტრში უნდა ისწავლებოდეს უნივერსალური უნარები (მაგ.: ინგლისური, სერვისის პლუსი) და სპეციალური უნარები. სპეციალური უნარების სწავლება უნდა ხდებოდეს კერძო დაკვეთის საფუძველზე;
- ცენტრში სტუდენტის სწავლის საფასური სახელმწიფოს მიერ მხოლოდ ნაწილობრივ უნდა ფინანსდებოდეს. სწავლის საფასურის თანადადამფინანსებელი უნდა იყოს კერძო კომპანია, თუ სწავლების საგანი სპეციალური უნარებია, ან თავად სტუდენტი, თუ ის უნივერსალურ უნარებს შეისწავლის. სტანდარტიზებული ტესტების ქულები უნდა განსაზღვრავდეს სახელმწიფო დაფინანსების მოცულობას;
- ცენტრი უნდა ამზადებდეს იმდენ ადამიანს, რამდენის ათვისების საშუალებაც აქვს ბაზარს, რათა ცენტრის კურსდამთავრებულებმა რეალურად შეძლონ დასაქმება;
- ცენტრი უნდა აძლევდეს სტუდენტებს მხოლოდ ისეთ უნარებს და ცოდნას, რომლებზეც მოთხოვნაა ბაზარზე;
- ცენტრის კურიკულუმი უნდა შედგებოდეს თეორიული და პრაქტიკული ნაწილისგან. არსებითია, რომ პრაქტიკული ნაწილი ტარდებოდეს რეალურ, მოქმედ კომპანიებში (საწარმოებში, ქარხნებში), რათა სტუდენტებმა რეალურ გარემოში, „საქმის ადგილზე კეთებით“ მიიღონ ცოდნა. იმისათვის, რომ კერძო კომპანიები დათანხმდნენ ამგვარ პროგრამაში მონაწილეობაზე, საჭიროა, სახელმწიფომ სტიმული მისცეს მათ;
- უნდა მოხდეს გადამზადების ცენტრის პოპულარიზაცია სტუდენტებში. ამისთვის საჭიროა: ა) წარმატებული შემთხვევების რეკლამირება და ბ) ცენტრის პრესტიჟულობის გაზრდა - მისი „ტექნიკუმებთან“ ასოციაციის აღმოფხვრა სახელის შეცვლით და დიპლომირების სისტემის შემოღებით. ასევე, მიღება უნდა ხდებოდეს კონკურსის საფუძველზე. რაც, ობიექტური კონკურსის შემთხვევაში, გაზრდის ცენტრის მიმართ ნდობას როგორც „სტუდენტებში“, ისე, დამსაქმებლებში.

ამოცანა 4. ინოვაციური პოტენციალის გაუმჯობესება

სურათი 9. საქართველოს ეკონომიკური სტრატეგიის მეოთხე ამოცანის, ინოვაციური პოტენციალის გაუმჯობესების სტრატეგიული გამოსახულება

ინოვაციური პოტენციალის განვითარება და გაუმჯობესება ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ქვაკუთხედიანია გრძელვადიანი, მდგრადი და ამასთან, სწრაფი ეკონომიკური ზრდისათვის. ამ მიმართულებით სახელმწიფოს როლი კრიტიკულად მნიშვნელოვანია. მას შეუძლია მნიშვნელოვნად წახალისოს ინოვაციების განვითარება და გამოყენება კერძო სექტორში. მაგალითად, სახელმწიფოს შეუძლია ინოვაციებში ინვესტირების წახალისება საგადასახადო ინსტრუმენტების გამოყენებით.

ამოცანა 4.1. კვლევისა და განვითარების, ინოვაციების გაუმჯობესება

იმისათვის, რომ ქვეყანა გადავიდეს ცოდნაზე დაფუძნებულ ეკონომიკაზე და შექმნას მაღალი დამატებითი ღირებულების მქონე მომსახურება ან სერვისი, მნიშვნელოვანია კვლევისა და განვითარების წახალისება. სამუშაოები ჩასატარებელია ქვემოთ ჩამოთვლილი რამდენიმე მიმართულებით.

4.1.1. კვლევითი სამუშაოების კომერციალიზაცია

სახელმწიფომ უნდა შეასრულოს ბიზნესსა და უნივერსიტეტებს/ინსტიტუტებს შორის კოორდინატორის როლი, რათა მცირე და საშუალო ბიზნესმა შეძლოს საკუთარი მოთხოვნების მიტანა კვლევით ორგანიზაციებამდე, ხოლო სამეცნიერო სფერომ შეძლოს თავისი პროდუქტების

ბიზნესის მოთხოვნებზე მორგება და მათი წარდგენა ბიზნესექტორისთვის. იმისთვის, რომ წახალისდეს სამეცნიერო-კვლევითი სამუშაოების ჩატარება და შედეგების ბიზნესში გამოყენება, საწყის ეტაპზე აუცილებელია სახელმწიფოს მხრიდან ფინანსური ხელშეწყობა. სახელმწიფო დაფინანსება მხოლოდ იმ შემთხვევაში უნდა მიიღოს სამეცნიერო-კვლევითმა პროექტმა, თუ მისით ბიზნესიც ინტერესდება და მზად არის კვლევის ნაწილის თანადადამფინანსებელი გახდეს.

4.1.2. პატენტების საერთაშორისო ბაზარზე გატანა

სახელმწიფო ძალისხმევით შესაძლებელი უნდა გახდეს ქართული პატენტების მონაცემთა ბაზის მიერთება საერთაშორისო მონაცემთა ბაზასთან. ეს ხელს შეუწყობს ქართული პატენტების საერთაშორისო ბაზარზე გასვლას.

4.1.3. ინოვაციური და მაღალტექნოლოგიური წარმოებების განვითარება

იმისათვის, რომ საწყისი 5-7 წლის განმავლობაში ქვეყანაში შეიქმნას ინოვაციების განვითარების საფუძვლიანი პლატფორმა, მუდმივად უნდა ხდებოდეს მსოფლიოს ახალი, ინოვაციური გამოგონებების პატენტების შესყიდვა, მათი მოდიფიცირება და შემდგომი კომერციალიზაცია. ამ პრაქტიკის მეშვეობით ქვეყანა შეძლებს, დააგროვოს ცოდნა და გარკვეულ ვადაში თავად შექმნას კომერციული გამოგონებები.

ამოცანა 4.2. მეწარმული ცოდნის, გარემოსა და კულტურის განვითარება

მეწარმეობის მიმართ საზოგადოებაში დღეს არსებული დამოკიდებულება არ შეესაბამება საბაზრო პრინციპებზე დაფუძნებული ეკონომიკის მქონე ქვეყანას. ამ ამოცანის გადასაჭრელად საჭიროა მუშაობა საზოგადოების სხვადასხვა წრესთან.

4.2.1. ბიზნესის ნეგატიური იმიჯის გაქარწყლება საზოგადოებაში

არსებითაა პოლიტიკის შემქმნელებისა და გამტარებლების, მედიის, ასევე, საზოგადოების ფართო მასების დამოკიდებულების შეცვლა ბიზნესის მიმართ. აუცილებელია, საზოგადოებამ აღიქვას ბიზნესი, როგორც სამუშაო ადგილების შექმნის მთავარი წყარო.

4.2.2. ბიზნესის პოზიტიური იმიჯის ფორმირება

საჭიროა, სახელმწიფოს ძალისხმევით, დაიგეგმოს სპეციალური სარეკლამო-საინფორმაციო კამპანია, რომლის მთავარი მიზანი იქნება საზოგადოებაში მეწარმის, ბიზნესმენის იმიჯის გაუმჯობესება.

4.2.3. მცირე და საშუალო ზომის მეწარმეთა მართვის უნარების გაუმჯობესება

ბიზნესის განვითარებას, ზრდას, უმეტესწილად, განაპირობებს მისი მენეჯმენტი. დღეს მცირე და საშუალო საწარმოთა მენეჯმენტი არ შეესაბამება სასურველ სტანდარტებს. მეწარმეობის განვითარებას ხელს შეუწყობს სახელმწიფოს მიერ კერძო სატრენინგო/სასაწავლო ცენტრებში

მეწარმეებისთვის სხვადასხვა საგნის შესწავლის დაფინანსება. აქ მნიშვნელოვანია, რომ ამ სერვისის მომწოდებელი იყოს კერძო კომპანია, ასევე, მეწარმეების შერჩევა ხდებოდეს კონკურსის საფუძველზე.

4.2.4. მცირე ბიზნესის განვითარების წახალისება ადმინისტრაციული ტვირთის შემცირების გზით

ხშირად მცირე საწარმოებს და დამწყებ კომპანიებს უჭირთ განვითარება ისეთი ბარიერების გამო, როგორცაა ოფისის თუ საოფისე ინვენტარის ხარჯი, საკონსულტაციო (საბუღალტრო და იურიდიული) მომსახურება. სახელმწიფოს შეუძლია, იმ სფეროებში, რომლებიც ინოვაციურია, შექმნას კლასტერული ინკუბატორები, სადაც მცირე ბიზნესის წარმომადგენლებს ექნებათ შესაძლებლობა, იმუშაონ საოფისე გარემოში მინიმალური საწევრო შენატანის საფუძველზე. ამავე ინკუბატორებმა ბიზნესებს უნდა შესთავაზონ კონსულტაცია ბუღალტრულ აღრიცხვაში, იურიდიულ საკითხებში, ბიზნესის დაგეგმვაში, მარკეტინგსა და გაყიდვებში.

4.2.5. ბიზნესისა და ეკონომიკის საფუძვლების სწავლება სკოლაში

საშუალო სკოლების საწყისი კლასებიდანვე ეკონომიკის და ბიზნესის საფუძვლების სწავლება მნიშვნელოვანია იმისთვის, რომ ახალ თაობებს ჩამოუყალიბდეთ ეკონომიკური აზროვნება. ეს, თავის მხრივ, გრძელვადიან პერიოდში უზრუნველყოფს მეწარმული ცოდნის და უნარების მქონე თაობის ჩამოყალიბებას.

ამოცანა 4.3. არსებული ინტელექტუალური პოტენციალის ეფექტურად გამოყენება

დღეს საქართველოს საზღვრებს გარეთ მყოფ საქართველოს მოქალაქეებში დაგროვილია საკმაოდ დიდი ინტელექტუალური პოტენციალი. საჭიროა ამ პოტენციალის ეფექტურად გამოყენება ქვეყანაში საგანამათლებლო თუ ინოვაციური გამოწვევების გადასაჭრელად. ამის მიღწევა შემდეგნაირად შეიძლება:

4.3.1. ინტერნეტ-ბაზა საზღვარგარეთ მყოფი ქართველი პროფესიონალების შესახებ

სახელმწიფომ კოორდინაცია უნდა გაუწიოს ერთიანი ინტერნეტ-ბაზის შექმნას, რომელიც გააერთიანებს საზღვარგარეთ, სხვადასხვა ქვეყანაში მყოფი ქართველი პროფესიონალების შესახებ ინფორმაციას. ეს ინფორმაცია მნიშვნელოვანი იქნება როგორც სახელმწიფოსთვის, რომელსაც სურს, სხვადასხვა პროგრამით მოიწვიოს ქვეყანაში პროფესიონალები, ისე, კერძო ბიზნესისთვის, რომელიც ეძებს შესაბამის პროფესიონალებს სხვადასხვა საჭირო პოზიციაზე.

4.3.2. მაღალი დონის პროფესიონალების მიერ ინოვაციური პროექტების განხორციელება

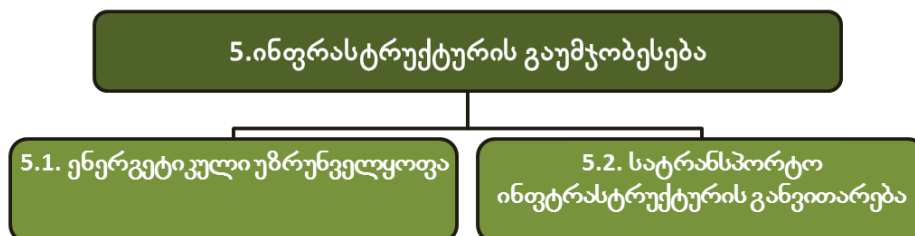
საზღვარგარეთ მყოფ პროფესიონალებს, რომლებიც მოღვაწეობენ ინოვაციურ დარგებში ნიშური მიმართულებით, სახელმწიფომ უნდა შესთავაზოს საქართველოში ამ მიმართულების

განვითარების სათავეში ჩადგომა, მაგალითად, ვიწროპროფილური, მაღალტექნოლოგიური კლინიკის დაარსება და ხელმძღვანელობა.

4.3.3. საზაფხულო სკოლის პროგრამა

სახელმწიფომ უნდა წახალისოს საქართველოს ფარგლებს გარეთ მყოფი წარმატებული პროფესიონალები, რომ ჩამოვიდნენ საქართველოში საზაფხულო სკოლის პროგრამით და სემინარები/ლექციები ჩაატარონ სხვადასხვა რეგიონში. ეს მნიშვნელოვნად იმოქმედებს ახალგაზრდების მოტივაციაზე, პროფესიული შესაძლებლობების აღმოჩენაზე, რაც საბოლოოდ დადებითად აისახება სამუშაო ძალაზე.

ამოცანა 5. ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესება

სურათი 10. საქართველოს ეკონომიკური სტრატეგიის მეხუთე ამოცანის, ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესების სქემატური გამოსახულება

ქვეყნის ინფრასტრუქტურის დაგეგმვა-განვითარება სრულ შესაბამისობაში უნდა იყოს რეგიონული ცენტრის განვითარების სტრატეგიასთან. თითოეული ინფრასტრუქტურული პროექტი უნდა განიხილებოდეს რეგიონულ ცენტრთან შესაბამისობის კრილში და მხოლოდ ამის შედეგად უნდა მიიღებოდეს შესაბამისი გადაწყვეტილებები.

ამოცანა 5.1. ენერგეტიკული უზრუნველყოფა

მნიშვნელოვანია, რომ მთელი ქვეყნის მასშტაბით ინდუსტრიული და ტურისტული ცენტრები სრულად უზრუნველყოფილი იყოს ენერჯის უწყვეტი წყაროებით. საჭირო იქნება შიდა და რეგიონული ალტერნატიული გადამცემი ხაზების მშენებლობა და მათი მიყვანა ინდუსტრიულ და ტურისტულ ცენტრებამდე. ამასთან, მნიშვნელოვანია დღეს არსებული მიერთების ბარიერების შემცირება.

ამოცანა 5.2. სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის განვითარება სტრატეგიის შესაბამისად

სტრატეგიის სრულფასოვანი განხორციელებისთვის აუცილებელია საავტომობილო, სარკინიგზო, საჰაერო და საზღვაო ინფრასტრუქტურის განვითარება. სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურა, რომელიც მოიცავს ცენტრალური გზების მშენებლობის დასრულებას, ინდუსტრიულ და ტურისტულ ცენტრებამდე მოწესრიგებული საავტომობილო და სარკინიგზო გზების მიყვანას,

უნდა განვითარდეს რეგიონული მიზიდულობის ცენტრის კონცეფციის შესაბამისად. გარდა ამისა, საჭირო იქნება:

- საზღვაო-საბორნო მიმოსვლის განვითარება შავი ზღვის აუზის ყველა ქვეყანასთან და დიდი ზომის სატვირთო გემების მიღების შესაძლებლობის შექმნა;
- რეგიონის ქვეყნებთან საავიაციო მიმოსვლის გააქტიურება და რეგიონში ხელმისაწვდომი ფრენების რაოდენობის გაზრდა;
- ლოჯისტიკური ცენტრების მშენებლობა ქვეყნის საზღვრებთან და ქვეყნის შიგნით მდებარე სატრანსპორტო კვანძებთან; იმისთვის, რომ რეგიონული ლიდერის პოზიციები დაიჭიროს ქვეყანამ და მოიზიდოს საერთაშორისო კომპანიები, საჭიროა სავაჭრო-ლოჯისტიკური ცენტრები მოეწყოს თანამედროვედ, წამყვანი ტექნოლოგიების გამოყენებით.

სატრანსპორტო და ენერგეტიკულ ინფრასტრუქტურასთან ერთად, უაღრესად მნიშვნელოვანია ბაქო-თბილისი-ფოთის და ბაქო-თბილისი-ყარსის სარკინიგზო მარშრუტის კონკურენტუნარიანობის გაზრდა მეზობელი ქვეყნების ტერიტორიაზე არსებულ, შედარებით იაფ მარშრუტთან მიმართებაში. ამისთვის საჭიროა პარტნიორ მხარეებთან მოლაპარაკებები და ორივე ქვეყნისთვის სასარგებლო გადაწყვეტილებების მიღება.

ასევე, მნიშვნელოვანია ტელეკომუნიკაციების და საინფორმაციო ტექნოლოგიების განვითარება. პირველ ეტაპზე განსაკუთრებით აქტუალურია ქვეყნის ტერიტორიის უმეტესი ნაწილის დაფარვა მაღალი სიჩქარის ინტერნეტით.

დ ა მ ა ტ ე ბ ა

1) სტრატეგიის შესრულების სტრუქტურული და ორგანიზაციული მხარდაჭერა

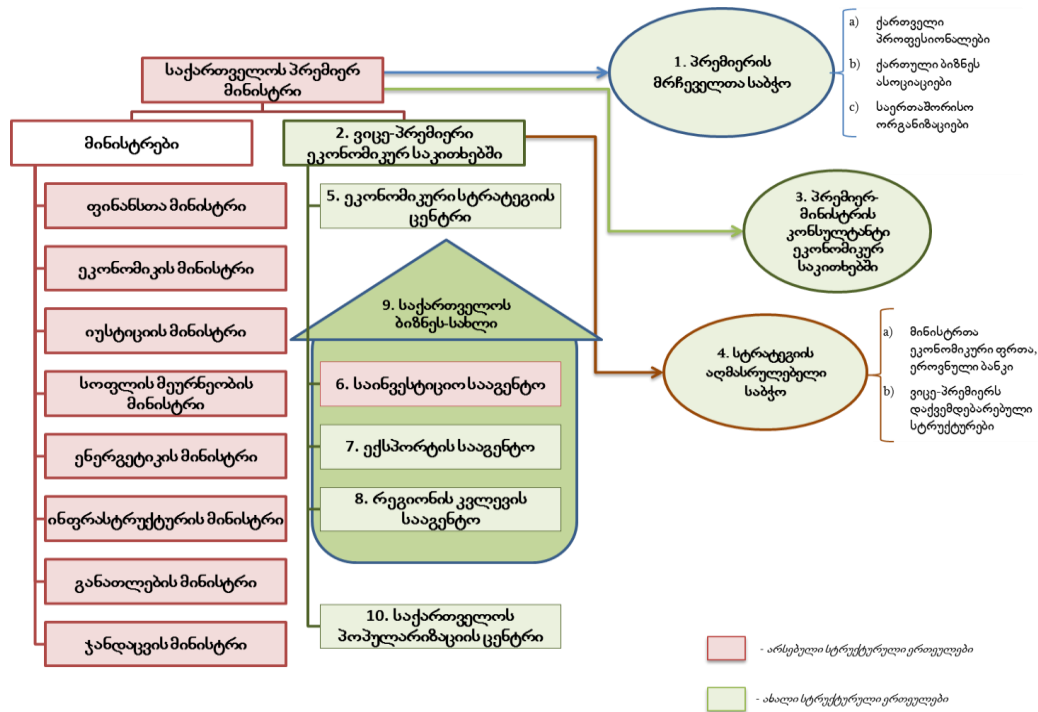
ეკონომიკური სტრატეგიის ეფექტურობას და შედეგიანობას დიდწილად განაპირობებს მისი დაყვანა სამოქმედო გეგმებამდე და ისეთი მმართველობითი ინფრასტრუქტურის შექმნა, რომელიც შეძლებს სტრატეგიის ეფექტურად აღსრულებას.

სტრატეგიის დამტკიცების შემდეგ საჭიროა თითოეული სტრატეგიული ამოცანა თუ ქვეამოცანა განაწილდეს შესაბამის სამინისტროზე/სახელმწიფო უწყებაზე და გამოიყოს მასზე პასუხისმგებელი პირი (პროექტის მენეჯერი), რომელიც დეტალურად დაამუშავებს დაკისრებულ მიმართულებებს. ამოცანების განაწილების, პასუხისმგებელი პირების გამოყოფის და დეტალური სამოქმედო გეგმების შემუშავების პროცესი, სასურველია, დასრულდეს 2013 წლის ნოემბრისთვის, რათა 2014 წლის დასაწყისიდანვე შესაძლებელი გახდეს სტრატეგიის სრულფასოვნად აღსრულება.

სტრატეგიის სამოქმედო გეგმების შემუშავების გარდა, ასევე, არსებითია სტრატეგიის აღსრულებისთვის საჭირო ეფექტური მმართველობითი ინფრასტრუქტურის შექმნა.

შემოთავაზებულ სტრუქტურულ მოწყობაში, რომლის სქემაც მოცემულია ქვემოთ, გაძლიერებულია აქცენტი ეკონომიკურ მიმართულებაზე.

მნიშვნელოვანია, რომ შემოთავაზებული სტრუქტურული მოწყობა გულისხმობს სახელმწიფო სტრუქტურებში არსებული რესურსების უფრო ეფექტურ გადანაწილებას და ოპტიმიზაციას მათი უკეთ გამოყენების მიზნით. სტრუქტურა არ გულისხმობს ახალი ბიუროკრატიული ტვირთის დამატებას ბიუჯეტის ხარჯვით ნაწილზე.

სურათი 1. ეკონომიკური სტრატეგიის აღსრულებისთვის საჭირო სტრუქტურა

ეკონომიკურ ფოკუსს ასახავს ახალი სტრუქტურული ერთეულები და ორი კოლეგიური საბჭო. ქვემოთ თითოეული სტრუქტურული ერთეული განხილულია უფრო დეტალურად:

1. პრემიერის მრჩეველთა საბჭო

ეკონომიკური სტრატეგიის შემუშავებისა და განხორციელების პროცესში სხვადასხვა პროფესიული მხარის ჩართვით მიიღება მეტად დაბალანსებული და ინფორმირებული ეკონომიკური გადაწყვეტილებები. სწორედ ამიტომ შემოთავაზებულ სტრუქტურაში შექმნილია პრემიერის მრჩეველთა საბჭო, რომლის მთავარი ფუნქციაა სტრატეგიული ეკონომიკური გადაწყვეტილებების განხილვა და რეკომენდაციების მიცემა პრემიერისთვის.

სასურველია, საბჭო დაკომპლექტდეს:

- ქართველი პროფესიონალებით, რომლებსაც განათლება აქვთ მიღებული წამყვან უნივერსიტეტებში და გააჩნიათ მდიდარი პროფესიული გამოცდილება;
- ადგილობრივი ბიზნეს ასოციაციების წარმომადგენლებით;
- საერთაშორისო საფინანსო ორგანიზაციების ადგილობრივი წარმომადგენლებით.

მრჩეველთა საბჭოს ამგვარი დაკომპლექტებით ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავებაში ჩართული იქნება ყველა მნიშვნელოვანი მხარე. სასურველია, საბჭოს წევრების რაოდენობა არ აღემატებოდეს ცხრა ადამიანს, რათა კომუნიკაცია და დისკუსია ეფექტური იყოს. პრემიერ-მინისტრის

ხელმძღვანელობით საბჭოს შეხვედრები გაიმართება ყოველკვარტალურად და განიხილება სტრატეგიის აღსრულება, ასევე, მნიშვნელოვანი ეკონომიკური ინიციატივები.

2. ვიცე-პრემიერი ეკონომიკურ საკითხებში

ქვეყანაში ეკონომიკური მიმართულების კიდევ უფრო გასაძლიერებლად, საჭიროა, სტრატეგიის შემუშავება-აღსრულებაზე გამოიყოს კონკრეტული პასუხისმგებელი პირი, რომელიც იქნება მაღალი რანგის სახელმწიფო მოხელე. ამ მიზნით სტრუქტურაში შემოთავაზებულია ეკონომიკურ საკითხებში ვიცე-პრემიერის თანამდებობა. ვიცე-პრემიერს არ ექვემდებარება კონკრეტული სამინისტრო. ნაცვლად ამისა, მისი მთავარი ფუნქციაა ეკონომიკური სტრატეგიის შემუშავება, სხვადასხვა სამინისტროს კოორდინაცია ეკონომიკური საკითხების გარშემო და სტრატეგიის შესრულების მონიტორინგი.

ვიცე-პრემიერს ექვემდებარება იმ სტრუქტურული ერთეულების ნაწილი (გარდა სამინისტროებისა), რომლებიც უშუალოდ არიან პასუხისმგებელი ეკონომიკური სტრატეგიის განხორციელებაზე, ესენია:

- სტრატეგიის ცენტრი
- საინვესტიციო სააგენტო
- ექსპორტის სააგენტო
- რეგიონის კვლევის სააგენტო
- საქართველოს პოპულარიზაციის ცენტრი

ამასთანავე, ვიცე-პრემიერი ხელმძღვანელობს სტრატეგიის აღსრულების საბჭოს.

3. პრემიერ-მინისტრის კონსულტანტი ეკონომიკურ საკითხებში

სტრუქტურაში შექმნილია პრემიერ-მინისტრის ეკონომიკური კონსულტანტის თანამდებობა. კონსულტანტი ეკონომიკურ საკითხებში არის მსოფლიოში აღიარებული პროფესიონალი, რომელსაც გააჩნია მდიდარი საერთაშორისო გამოცდილება ამ სფეროში.

ამ ახალი სტრუქტურული ერთეულის მიზანია, ერთი მხრივ, მსოფლიოს საუკეთესო პრაქტიკისა და გამოცდილების გაზიარება, მეორე მხრივ კი, ქვეყნის ეკონომიკური ხედვის მიმართ საერთაშორისო მხარდაჭერის გაძლიერება და ქვეყნის პრესტიჟის ამაღლება.

4. სტრატეგიის აღმასრულებელი საბჭო

სტრატეგიის განხორციელებაში მონაწილეობს სხვადასხვა სამინისტრო თუ სახელმწიფო უწყება. სტრატეგიით განსაზღვრული ამოცანების წარმატებით შესასრულებლად აუცილებელია ამ უწყებებს შორის არსებობდეს ჯეროვანი კომუნიკაცია და მათი მუშაობა იყოს კოორდინირებული. ამისთვის სტრუქტურაში შექმნილია კოლეგიური ორგანო - სტრატეგიის აღმასრულებელი საბჭო, რომელსაც კოორდინაციას უწევს ვიცე-პრემიერი ეკონომიკურ საკითხებში. ხოლო მის მუდმივ შემადგენლობაში შედიან:

- ა) ეკონომიკის, ფინანსთა, იუსტიციის, ენერჯეტიკის, ინფრასტრუქტურის, სოფლის მეურნეობის და განათლების მინისტრები, ასევე, ეროვნული ბანკის პრეზიდენტი.
- ბ) საინვესტიციო სააგენტოს, სტრატეგიის ჯგუფის, ექსპორტის სააგენტოს, ქვეყნის მარკეტინგის ჯგუფის და რეგიონის კვლევის სააგენტოს ხელმძღვანელები.

აღმასრულებელი საბჭო იკრიბება თვეში ერთხელ და განიხილავს, როგორ სრულდება სტრატეგიით განსაზღვრული ამოცანები.

5. ეკონომიკური სტრატეგიის ცენტრი

ეკონომიკური განვითარების სტრატეგია საჭიროებს როგორც ყოველწლიურ განახლებას, ასევე, მუდმივ მონიტორინგს. გამომდინარე აქედან, მმართველობით სტრუქტურაში საჭიროა, გაჩნდეს ერთეული, რომელიც პასუხისმგებელი იქნება ამ პროცესებზე. შემოთავაზებულ სტრუქტურაში ამ მიზნით შექმნილია ეკონომიკური სტრატეგიის ცენტრი. ცენტრი ექვემდებარება ეკონომიკურ საკითხებში ვიცე-პრემიერს და მისი ძირითადი ფუნქციაა სტრატეგიის შემუშავების კოორდინაცია და სტრატეგიის შესრულების მონიტორინგი. ასევე, ამ პროცესების ანალიტიკური მხარდაჭერა.

6. საინვესტიციო სააგენტო

ქვეყნის ეკონომიკური მიზნებიდან გამომდინარე, საინვესტიციო სააგენტოს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება. ის უნდა ჩამოყალიბდეს ცალკე სტრუქტურულ ერთეულად, რომელიც დაექვემდებარება ვიცე-პრემიერს ეკონომიკის მიმართულებით. სააგენტოს ძირითადი ფუნქციები იქნება სასურველი ინვესტორების მოძიება და მათთან მოლაპარაკებების წარმოება, ასევე, ინვესტორებისგან მიღებული უკუკავშირის მიწოდება ქვეყნის ეკონომიკური გუნდისთვის.

სააგენტოს ფილიალები განთავსდება ყველა ქვეყანაში, რომელსაც გააჩნია საინვესტიციო პოტენციალი.

სასურველია, სააგენტოს საზღვარგარეთის ფილიალების ძირითად საკადრო შემადგენლობაში შედიოდნენ როგორც ქართველი, ისე, ადგილობრივი პროფესიონალები.

7. ექსპორტის სააგენტო

ეკონომიკური განვითარებისთვის არსებითია ქვეყნის საექსპორტო პოტენციალის ათვისება. გარდა ადგილობრივი პროდუქციის და სერვისის კონკურენტუნარიანობის ზრდისა, საჭიროა, საექსპორტო ბაზრებზე კომპანიებს გაეწიოს ტექნიკური დახმარება. ამ მიზნით, სტრუქტურაში შექმნილია ექსპორტის სააგენტო. სააგენტო ექვემდებარება ვიცე-პრემიერს ეკონომიკურ საკითხებში და მისი მთავარი ფუნქციებია:

- ექსპორტთან დაკავშირებული ბარიერების შესწავლა და მათი აღმოფხვრის კოორდინაცია სხვადასხვა სამთავრობო უწყებას შორის;
- ქართველი ექსპორტიორების დახმარება საექსპორტო ქვეყანაში ბიუროკრატიული საკითხების მოგვარებაში და პარტნიორების მოძიებაში.

ექსპორტის სააგენტოს წარმომადგენელი ეყოლება რეგიონის ყველა იმ ქვეყანაში, რომელსაც საქართველო მნიშვნელოვან საექსპორტო ბაზრად განიხილავს.

8. რეგიონის კვლევის სააგენტო

საქართველოს გადაქცევა რეგიონული მიზიდულობის ცენტრად ერთ-ერთი მთავარი სტრატეგიული ამოცანაა. ამ ამოცანის გადასაჭრელად, სხვა მოქმედებებთან ერთად, საჭიროა, საქართველო რეგიონს აწვდიდეს ისეთ პროდუქტსა და მომსახურებას, რომელზეც დიდი მოთხოვნაა რეგიონის ამა თუ იმ ქვეყანაში.

ამ მიმართულებით ჩასატარებელი სამუშაოების სწორად განსასაზღვრად და დასაგეგმად სახელმწიფოს ესაჭიროება მაღალი ხარისხის ანალიტიკური ინფორმაცია. ამ მიზნით სტრუქტურაში შექმნილია რეგიონის კვლევის სააგენტო.

სააგენტო ექვემდებარება ვიცე-პრემიერს ეკონომიკურ საკითხებში და მისი მთავარი ფუნქციაა რეგიონის თითოეული ქვეყნის თავისებურებების კვლევა. სააგენტოს რეგიონის თითოეულ ქვეყანაში ეყოლება წარმომადგენელი, რომელიც მუდმივად დააკვირდება ადგილობრივ ეკონომიკას და შეისწავლის მოთხოვნებს.

კვლევების შედეგად გამოიკვეთება ისეთი სერვისები და პროდუქტები, რომლებზეც რეგიონის თითოეულ ქვეყანაში მოთხოვნა იმპორტის გზით კმაყოფილდება ან საერთოდ დაუკმაყოფილებელია. ამგვარი ანალიტიკური ინფორმაციის გამოყენებით სახელმწიფო უფრო ეფექტურად და მიზანმიმართულად განავითარებს ექსპორტს.

9. საქართველოს ბიზნესსახლების (Business House of Georgia) პროექტი:

შემოთავაზებულ სტრუქტურაში მოცემულია სამი ორგანიზაციული დანაყოფი - საინვესტიციო, ექსპორტის და რეგიონის კვლევის სააგენტოები, წარმომადგენლობებით რეგიონში და მის გარეთ.

იმისთვის, რომ სამივე მიმართულებით სამუშაოები ეფექტურად წარიმართოს და ამასთან, სააგენტოებზე გაწეული დანახარჯები იყოს ოპტიმალური, უნდა შეიქმნას საქართველოს ბიზნესსახლი, ბრენდი „Business House of Georgia“ .

საქართველოს ბიზნესსახლი იქნება სივრცე, სადაც გაერთიანდება ყველა ის მომსახურება, რომლის მიღებაც ესაჭიროება საქართველოსთან ბიზნესურთიერთობის მქონე პირს (ყველაფერი ერთ სივრცეში - კონცეფციით). ბიზნესსახლის ერთიან სივრცეში განთავსდება:

- ა) საინვესტიციო სააგენტო
- ბ) ექსპორტის ხელშეწყობის სააგენტო
- გ) რეგიონის კვლევის სააგენტო

ბიზნესსახლი განთავსდება როგორც საქართველოში, ისე საზღვარგარეთ. საქართველოს ბიზნესსახლის სათავო, საქართველოში მდებარე შენობაში თავს მოიყრის ეკონომიკურ საკითხებში ვიცე-პრემიერის ოფისი, სტრატეგიის ცენტრი, საინვესტიციო, ექსპორტის და რეგიონის კვლევის სააგენტოების სათავო ოფისები და ქვეყნის პოპულარიზაციის ცენტრი.

ერთ სივრცეში სააგენტოები უკეთ შეძლებენ, ერთმანეთს გაუზიარონ გამოცდილება და ინფორმაცია და მათი ძალისხმევა უფრო ნაყოფიერი იქნება.

10. საქართველოს პოპულარიზაციის ცენტრი (Georgian Promotion Center)

საქართველოს ჩამოყალიბება რეგიონული მიზიდულობის ცენტრად და ქვეყნის საექსპორტო პოტენციალის ათვისება საჭიროებს ძლიერ მარკეტინგულ მხარდაჭერას. კერძოდ, საქართველოს ბრენდის შექმნას ზემოაღნიშნული კონცეფციის მიხედვით და ამ ბრენდის პოპულარიზებას როგორც რეგიონში, ისე, მის გარეთ.

ამ მიზნით, სტრუქტურაში შემოთავაზებულია ახალი ერთეული, საქართველოს პოპულარიზაციის ცენტრი. ეს სტრუქტურული დანაყოფი ცენტრალიზებულად შეიმუშავებს ქვეყნის ბრენდ-სტრატეგიას.

ამ ფუნქციის ცენტრალიზების შედეგად სხვადასხვა სამინისტროს თუ სახელმწიფო უწყების მიერ ქვეყნის პოპულარიზების მიზნით გაწეული ღონისძიებები იქნება ერთიანი კონცეფციის შესაბამისი და თანმიმდევრული.

საქართველოს პოპულარიზაციის ცენტრი დაექვემდებარება ვიცე-პრემიერს ეკონომიკურ საკითხებში. სასურველია, მას ხელმძღვანელობდეს პროფესიონალი, რომელიც ფლობს საერთაშორისო გამოცდილებას და თანამედროვე ცოდნას ამ მიმართულებით.

2) საჯარო მმართველობის მხარდაჭერა

დასახული ეკონომიკური მიზნების მიღწევაში წამყვან როლს თამაშობს სახელმწიფო უწყებების ეფექტურობა, ძლიერი, მაღალპროფესიული საჯარო მმართველობა. ამის მიღწევა კი შესაძლებელი იქნება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ სახელმწიფო შეძლებს, საჯარო სამსახურებში მოიზიდოს მაღალკვალიფიციური კადრები.

უმეტეს შემთხვევაში, ასეთი კადრების მოზიდვის მთავარ ბარიერს ანაზღაურება და სამუშაო პირობები წარმოადგენს. ამ ბარიერის აღმოსაფხვრელად საჭიროა შეიქმნას **საჯარო მმართველობის მხარდაჭერის ფონდი**, რომლის მთავარი მიზანი იქნება მაღალკვალიფიციური კადრებისთვის სათანადო ანაზღაურების უზრუნველყოფა. ფონდი ნაწილობრივ დაფინანსდება სახელმწიფოს მიერ, ხოლო თანხის ნაწილს კი მოიზიდავს საერთაშორისო და ადგილობრივი დონორებისგან.

მობილიზებული თანხები მოხმარდება საჯარო სამსახურების მაღალკვალიფიციური კადრების დამატებით ანაზღაურებას და არსებული კადრების კვალიფიკაციის ამაღლებას.

აღნიშნული პროექტი დროში უნდა შეიზღუდოს და სასურველია განხორციელდეს მაქსიმუმ 10 წლის ვადით.

მაღალკვალიფიციური კადრები არსებითია საჯარო სამსახურების ეფექტურობისთვის. თუმცა, ამასთან ერთად, აუცილებელია სახელმწიფომ შექმნას თვითკონტროლის სისტემა, რომელიც მუდმივად შეაფასებს და მონიტორინგს გაუწევს საჯარო სამსახურების მიერ შესრულებული სამუშაოს ხარისხს.

დანართი 1: ქვეყნების კონკურენტუნარიანობის რეიტინგი ძირითადი მაჩვენებლების მიხედვით

ქვეყნების კონკურენტუნარიანობის ანგარიში 2012-2013

მაჩვენებელი/ქვეყნები												
რეიტინგი	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
	ინსტიტუტები	ინფრასტრუქტურა	მაკროეკონომიკური გარემო	უნდაცვა და ზოგადი განათლება	უნაღლები განათლება	პროდუქტების ხარისხის ეფექტურობა	ზრომის ხარისხის ეფექტურობა	ფინანსური ხარისხის განვითარება	ტექნოლოგიური მზადყოფნა	ხარისხი	ხიზნის დახვეწილობა	ინოვაცია
1-9										რუქეთი, 7		
10-19			ყაზახეთი, 16 აზერბაიჯანი, 18				ესტონეთი, 10			თურქეთი, 15 ირანი, 18		
20-29			ესტონეთი, 20 რუქეთი, 22	ესტონეთი, 27	ესტონეთი, 25		აზერბაიჯანი, 26		ესტონეთი, 25			
30-39	ესტონეთი, 30		ბულგარეთი, 31		პოლონეთი, 36	ესტონეთი, 31 თურქეთი, 38	სომხეთი, 30 საქართველო, 35	პოლონეთი, 37 ესტონეთი, 39				ესტონეთი, 30
40-49		ესტონეთი, 41 რუქეთი, 47		პოლონეთი, 43 ირანი, 46 ბულგარეთი, 49				ბულგარეთი, 49	თურქეთი, 44		რუმინეთი, 43	აზერბაიჯანი, 46
50-59	პოლონეთი, 55	საქართველო, 53 თურქეთი, 51	თურქეთი, 55 ირანი, 57 რუმინეთი, 58		რუქეთი, 52	პოლონეთი, 51			ბულგარეთი, 52 თურქეთი, 53 ყაზახეთი, 55 რუქეთი, 57 რუმინეთი, 59	ყაზახეთი, 55	ესტონეთი, 51	თურქეთი, 55
60-69	საქართველო, 61 აზერბაიჯანი, 63 თურქეთი, 64 ყაზახეთი, 66 ირანი, 68			საქართველო, 61 თურქეთი, 63 რუქეთი, 65	ბულგარეთი, 63	აზერბაიჯანი, 60			აზერბაიჯანი, 61	ბულგარეთი, 62	პოლონეთი, 60	პოლონეთი, 63 ირანი, 65
70-79	სომხეთი, 71	აზერბაიჯანი, 71 პოლონეთი, 73 ბულგარეთი, 76	პოლონეთი, 72		სომხეთი, 70 თურქეთი, 74 ირანი, 78	ყაზახეთი, 71 სომხეთი, 72			რუმინეთი, 77 სომხეთი, 78	საქართველო, 76	აზერბაიჯანი, 76	
80-89		სომხეთი, 80	სომხეთი, 83 საქართველო, 88	სომხეთი, 80 რუმინეთი, 83	აზერბაიჯანი, 89	საქართველო, 82 ბულგარეთი, 83	რუქეთი, 84		ბულგარეთი, 80			რუქეთი, 85
90-99				ყაზახეთი, 92	საქართველო, 93			საქართველო, 93	სომხეთი, 92	ესტონეთი, 96	სომხეთი, 92 ირანი, 93 ბულგარეთი, 97 ყაზახეთი, 99	ბულგარეთი, 92
100-109							რუმინეთი, 104					რუმინეთი, 102 ყაზახეთი, 103 სომხეთი, 105
110-119		რუმინეთი, 116				რუმინეთი, 113		ყაზახეთი, 115	ირანი, 111	სომხეთი, 115	რუმინეთი, 110 საქართველო, 113 რუქეთი, 119	
120-129							თურქეთი, 124	ირანი, 123				საქართველო, 126
130-139	რუქეთი, 133					რუქეთი, 134			რუქეთი, 130			
140-144							ირანი, 141					

წყარო: World Economic Forum, Global Competitiveness Report 2012-2013

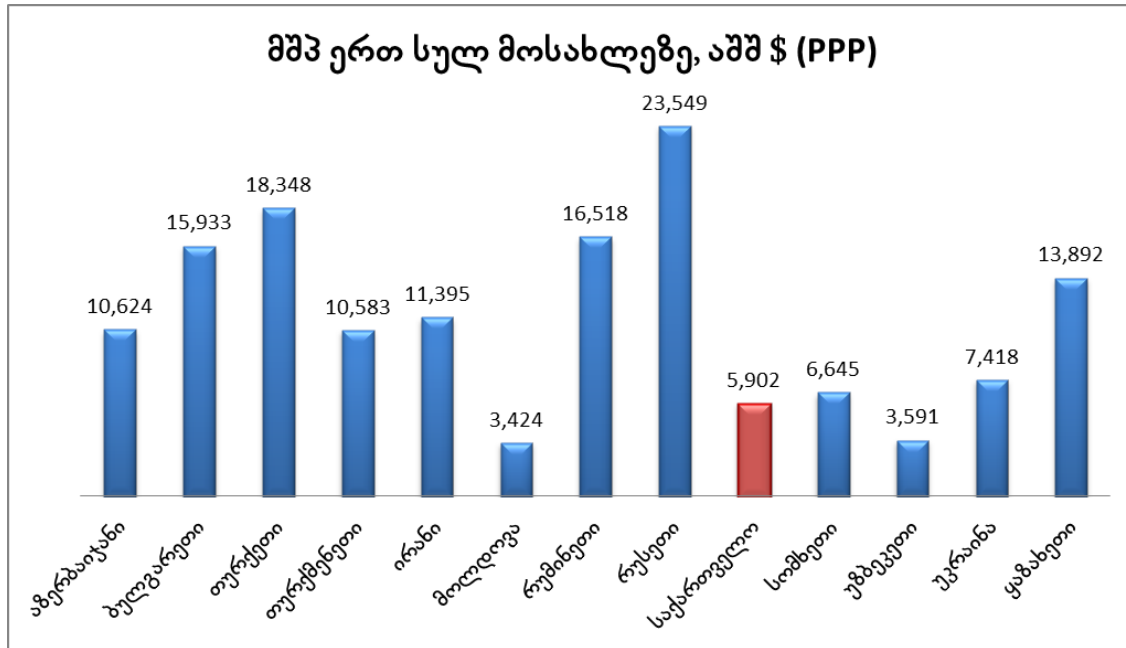

დანართი 2. საქართველოს კონკურენტული პოზიციები 144 ქვეყანას შორის

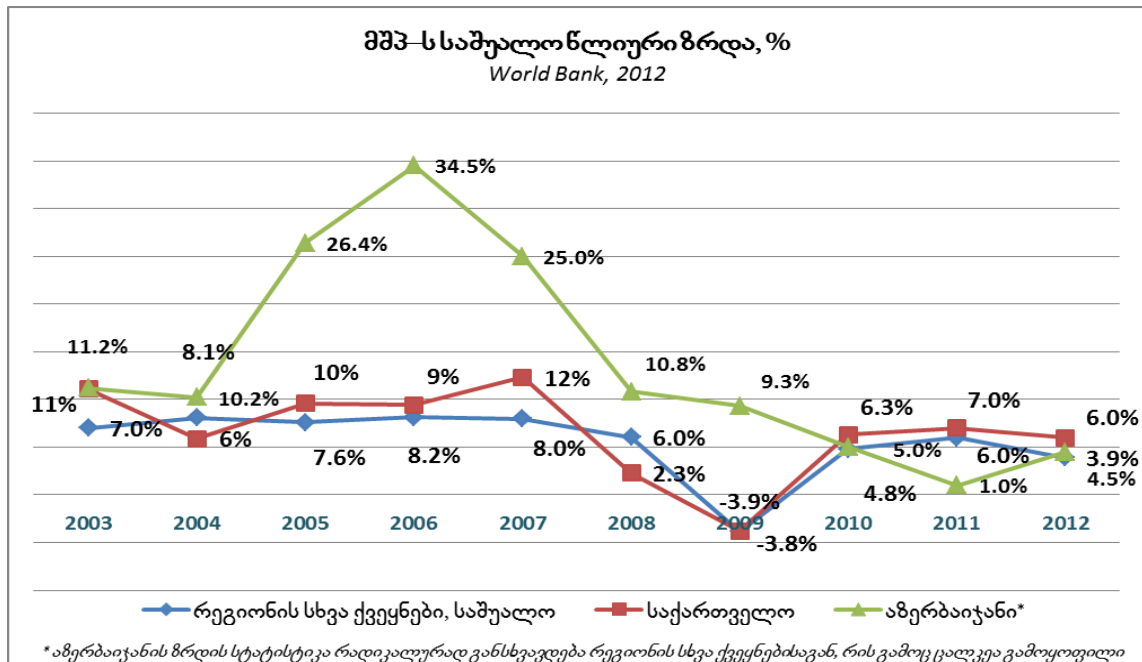
საქართველოს კონკურენტული პოზიციები 144 ქვეყანას შორის		
1. ინსტიტუტები	5. უზღვევის განათლება და გადაზიდვა	9. ტექნოლოგიური მზადყოფნა
1. საკურორტო უსივრცეები (132)	1. ჩარიცხვა მუორადსაგანმანათლებლო დაწესებულებებში, მილიანი% (80)	1. მოწინავე ტექნოლოგიების ხელმისაწვდომობა (94)
2. ინტელექტუალური საკურორტო დაცვა (126)	2. ჩარიცხვა შესამე საფეხურის საგანმანათლებლო დაწესებულებებში, მილიანი% (77)	2. ტექნოლოგიების ათვისება ფორმების დონეზე (123)
3. სასამართლოს დამოუკიდებლობა (95)	3. საგანმანათლებლო სისტემის ხარისხი (114)	3. პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები და ტექნოლოგიების ტრანსფერი (101)
4. დევების გადაჭრის იურიდიული მექანიზმების ეფექტურობა (89)	4. მათემატიკის და მეცნიერებების სწავლების ხარისხი (101)	4. ინტერნეტის გამოყენება ფრე პირების მიერ (75)
5. ორგანიზაციული დანაშაულები (75)	5. კლავიური და სატრენინგო მომსახურებების ხელმისაწვდომობა (119)	10. ბაზრის ზომა
6. ადვოკატებისა და ანგარიშების სტანდარტების სიძლიერე (94)	6. პერსონალის ტრენინგების მასშტაბი (101)	1. შიდა ბაზრის ზომა (96)
7. კორპორატიული საბჭოების ეფექტურობა (100)	6. სამომხმარებლო ბაზრის ეფექტურობა	2. საგარეო ბაზრის ზომა (114)
8. მწიფე აქციონერების დაცვა (114)	1. ადგილობრივი კონკურენციის სიმძაფრე (127)	11. ბიზნესის განვითარების ხარისხი
2. ინფრასტრუქტურა	2. ბაზრზე დომინირების მასშტაბი (121)	1. ადგილობრივი მოწოდებლების რაოდენობა (137)
1. საპაერო ტრანსპორტი (82)	3. ანტიმონოპოლიტი პოლიტიკის ეფექტურობა (141)	2. ადგილობრივი მოწოდებლების ხარისხი (131)
2. ხელმისაწვდომი ავიადგალების რაოდენობა (110)	4. სოფლის მეურნეობის პოლიტიკის ხარისხი (128)	3. კლასტერების განვითარების ხარისხი (116)
3. მობილური ოპერატორების აბონენტების რ.პა./100 (83)	5. უცხოური საკურორტო სივრცე (121)	4. კონკურენტული უწირატისობის ბუნება (81)
3. მარკეტინგული გარემო	6. მომხმარებელზე ორიენტაციის ხარისხი (120)	5. დირექტორების უკუხილვითი (84)
1. მილიანი ეროვნული დანაშაულები/მმმ (122)	7. მაღალი მოთხოვნის მქონე მყიდველები (106)	6. საერთაშორისო დისტრიბუციის კონტროლი (105)
2. ინფლაცია, წლიური დეფლაცია (115)	7. შრომის ბაზრის ეფექტურობა	7. ხანგრძლივი პროცესის განვითარების ხარისხი (112)
4. უზრუნველყოფის განათლება	1. პროფესიული მართვა (92)	8. მარკეტინგის მასშტაბი (104)
1. მალარიის გავლენა ბიზნესზე (86)	2. ინტელექტის გადინება (104)	9. მაღალხარისხის დეველოპმენტის ნება (127)
2. მალარიის შემთხვევები/100 000 (75)	3. ქალების მონაწილეობა სამუშაო ძალაში (79)	12. ინოვაცია
3. ტუბერკულოზის გავლენა ბიზნესზე (91)	8. ფინანსური ბაზრის განვითარება	1. ინოვაციის პოტენციალი
4. ტუბერკულოზის შემთხვევები/100000 (96)	1. ფინანსური სერვისების ხელმისაწვდომობა (100)	2. სამეცნიერო კლავიური ინსტიტუტების ხარისხი (125)
5. აივ.ს და შიდსის გავლენა ბიზნესზე (76)	2. ფინანსური სერვისების ხელმისაწვდომობა ფასის გათვალისწინებით (85)	3. კომპანიების დანაშარტ სამეცნიერო-კლავიური სამუშაოებზე (125)
6. ახალმომხმარებლის სივრცე/1000 (84)	3. ადგილობრივი კრმო კაპიტალის ბაზრის მუშეობით ინვესტიციების დინამიკა (126)	4. უწინარესობის და ინტელექტუალური საკურორტო-კლავიური პროცესები (134)
7. სივრცის ხანგრძლივობა (73)	4. სესხის აღების სიმართლე (93)	5. მეცნიერების და ინჟინერების ხელმისაწვდომობა (124)
8. საწყისი განათლების ხარისხი (91)	5. ენერჯული კაპიტალის ხელმისაწვდომობა (104)	
	6. ბანკების სივრცე (92)	
	7. ფასიანი ქაღალდების ბირჟის რეგულაცია (119)	

წყარო: Global Competitiveness Report 2012-2013, World Economic Forum

დანართი 3: მშპ ერთ სულ მოსახლეზე, რეგიონის ქვეყნების მიხედვით

დანართი 4: მშპ-ს საშუალო წლიური ზრდა, რეგიონი და საქართველო

დანართი 5: ქვეყნების კონკურენტუნარიანობის რეიტინგი 2012-2013

ქვეყნების კონკურენტუნარიანობის რეიტინგი 2012-2013	
რეიტინგი	ქვეყანა
1-29	
30-39	ესტონეთი, 34
40-49	პოლონეთი, 41 აზერბაიჯანი, 46
50-59	ყაზახეთი, 51
60-69	ბულგარეთი, 62 ირანი, 66 რუსეთი, 67
70-79	უზბეკეთი, 73 საქართველო, 77 რუმინეთი, 78
80-89	სომხეთი, 82 მოლდოვა, 87
90-144	

მსოფლიო ბანკის მიერ შემუშავებულ ქვეყნების კონკურენტუნარიანობის რეიტინგში, სადაც 144 ქვეყანაა წარმოდგენილი, საქართველო 77-ე ადგილს იკავებს. კონცეფციის მიზნებისთვის განხილული რეგიონის ქვეყნებს შორის კი საქართველო მე-7 ადგილზეა. ამ რეიტინგში მას მხოლოდ რუმინეთი, სომხეთი და მოლდოვა ჩამორჩება (თურქმენეთი და უზბეკეთი რეიტინგში შესული არ არის)

დამხმარე ლიტერატურა

დოკუმენტის ჩამოყალიბების პროცესში შესწავლილი და გაანალიზებულია შემდეგი ლიტერატურა:

- 1) “Ninth Development Plan 2013-2017”, Turkish Grand National Assembly, 2012;
- 2) National Reform Programme “Estonia 2020”, Approved By Government, 2013;
- 3) Singapore Speech Minister Trade And Industry, Singapore Economic Policy Forum, 2010;
- 4) “Georgia Rising, Sustaining Rapid Economic Growth”, The World Bank, July 2013;
- 5) “The Global Competitiveness Report 2012-2013”, Klaus Schwab, World Economic Forum ;
- 6) “How To Compete and Grow”, McKinsey Global Institute, 2010;
- 7) “Slovenia’s Development Strategy 2006-2013”, Institute of Macroeconomic Analysis and Development, Dr Janez Šušteršič, director 2005;
- 8) „Competitive Advantage of Nations“, Michael E. Porter, 1998;
- 9) “Industrial Policy For The Twenty-First Century“, Dani Rodric, Harvard University, 2004;
- 10) “Why Nations Fail”, Daron Acemoglu, James A. Robinson, Crown Business 2012;
- 11) “Plowing The Sea”, Michael Faribanks, Stace Lindsay; Harvard Business School Press, 1997;
- 12) “Start-up Nation: The Story of Israel's Economic Miracle”, Dan Senor, 2011;
- 13) მესამე სამყაროდან პირველში: სინგაპურის ისტორია: 1965-2000; ლი კუან იუ, 2012;
- 14) “Vietnam Avoiding the Middle Income Trap”, Kenichi Ohno, 2010;
- 15) “Competition Policy, Development and Developing Countries”, Ajit Singh, Professor of Economics, University of Cambridge, and Rahul Dhumale, Fellow, Judge Institute, University of Cambridge; South Centre, November 1999.
- 16) “What Washington Must Do Now”, The Economist, Michael Porter and Jan Rivkin, co-leaders of Harvard Business School’s United States Competitiveness Project

ლიტერატურის შერჩევაში დახმარებისთვის განსაკუთრებულ მადლობას ვუხდით ფორესტ რეინჰარდტს, ჰარვარდის ბიზნესის სკოლის ბიზნესის ადმინისტრირების პროფესორს.